

VALTIONEUVOSTON KANSLIA

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko: kestävällä kasvulla hyvinvointia

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko:
kestävällä kasvulla hyvinvointia

Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja | 18/2013

Julkaisija VALTIONEUVOSTON KANSLIA		KUVAILULEHTI 30.10.2013	
Tekijät Selonteon valmistelua on johtanut ministerityöryhmä, puheenjohtajana elinkeinoministeri Jan Vapaavuori. Hankkeen pääsihteerinä on toiminut Pekka Lindroos ja pääkirjoittajana Mari Hjelt.		Julkaisun laji Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko	
		Toimeksiantaja	
		Toimielimen asettamispäivä	
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko: kestäväällä kasvulla hyvinvointia (Statsrådets framtidsredogörelse: Välfärd genom hållbar tillväxt)			
Tiivistelmä Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen tulevaisuusselonteko avaa Suomen pitkän aikavälin tulevaisuuden haasteita ja mahdollisuuksia sekä linjaa valtioneuvoston yhteisen tahtotilan tulevaisuuden rakentamiseksi. Siinä keskitytään kestäväen kasvun avaimiin kansalaisten hyvinvoinnin takaamiseksi vuoteen 2030. Selonteossa nostetaan esiin niitä uuden tekemisen keihäänkärkiä, jotka vaativat huomiota nyt ja vastaisuudessa. Kestäväällä kasvulla hyvinvointia -tulevaisuusselonteko sisältää periaatelinjauksia, joiden puitteissa voidaan eri puolilla yhteiskuntaa ryhtyä konkreettisiin toimiin. Selonteon valmistelu alkoi ennakoitavaiheella, jonka tulokset julkaistiin helmikuussa 2013 osoitteessa tulevaisuus.2030.fi. Ennakointivaihe antoi myös aineksia kehittää uutta suomalaista ennakointimallia. Ennakointityön lisäksi selonteko nojaa tuoreeseen tutkimukseen ja moniin valtioneuvoston jo tekemiin linjauksiin ja strategioihin. Selonteon valmistelussa on hyödynnetty myös rinnalla toteutetun itsenäisen kansainvälisen tutkimushankkeen ”Kestävän kasvun malli” tuloksia. Selonteon luvussa 2 on valtioneuvoston visio: ”Vuonna 2030 kaikkien Suomessa on hyvä elää merkityksellistä ja arvokasta elämää. Suomalainen osaaminen ja taloudellinen kasvu ovat luoneet perustan hyvinvoinnille. Suomi on onnistunut rakentamaan kestävää kasvua omaleimaisiin menestystekijöihinsä nojaten ja kantaen vastuuta sekä Suomessa että globaalisti. Kasvu on edistänyt ihmisten hyvinvointia ympäristön kantokyvyn asettamissa rajoissa. Vastuuta kantavat koko yhteiskunta, yhteisöt ja yksilöt.” Lukuun 3 on koottu olennaisimpia tulevien kehityssuuntien kuvauksia. Luvussa 4 on pohdittu Suomen edellytyksiä ja vahvuuksia kestäväen kasvun toteutumiseksi. Tätä seuraavissa luvuissa on kuvattu tärkeimpiä kestäväen kasvun edellytystekijöitä. Näitä ovat yritysten toimintaympäristö ja yritystoiminnan monipuolisuus (luku 5), työ, oppiminen ja yrittäjyys (luku 6), sivistys, yhteisöllisyys ja osallisuus (luku 7) sekä julkisen sektorin toiminta kestäväen kasvun tukena (luku 8). Lukuun 9 on koottu yhteenvedo valtioneuvoston tavoitteista ja toimintalinjauksista.			
Avainsanat kestävä kasvu, hyvinvointi, tulevaisuus, pitkä aikaväli, yritystoiminta, oppiminen, yhteisöllisyys, julkinen sektori, ennakointi			
Julkaisusarjan nimi ja numero Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 18/2013		ISSN painettu 0782-6028	ISSN PDF 1799-7828
Kokonaissivumäärä 68	Kieli suomi	ISBN painettu 978-952-287-065-0	ISBN PDF 978-952-287-066-7
Kustantaja Valtioneuvoston kanslia		Taitto Politiikka-analyysiyksikkö, valtioneuvoston kanslia	Luottamuksellisuus Julkinen
Julkaisun välitys Julkaisu PDF:nä: www.vnk.fi/julkaisut Lisätietoja: julkaisut@vnk.fi		Painopaikka Edita Prima Oy, 2013	

Sisällys

ESIPUHE	7
1 KESTÄVÄLLÄ KASVULLA HYVINVOINTIA -TULEVAISUUSSELONTEKO	9
2 VISIO VUODELLE 2030 JA PERUSTELUT KESTÄVÄLLE KASVULLE	12
3 KESTÄVÄN KASVUN KANNALTA KESKEISIÄ TULEVAISUUDEN MUUTOKSIA.....	18
4 SUOMEN EDELLYTYKSET KESTÄVÄLLE KASVULLE.....	26
5 SUOMI ON KAIKENLAISILLE YRITYKSILLE HOUKUTTELEVA TOIMINTAYMPÄRISTÖ.....	31
6 TYÖN, OPPIMISEN JA YRITTÄMISEN UUSI LIITTO.....	36
7 MENESTYKSEN JA HYVINVOINNIN PERUSTANA ON SIVISTYS, YHTEISÖLLISYYS JA OSALLISUUS.....	41
8 JULKINEN SEKTORI KESTÄVÄN KASVUN TUKENA.....	47
9 YHTEENVETO VALTIONEUVOSTON TAVOITTEISTA JA TOIMINTALINJAUKSISTA	52
LÄHTEET	56
LIITE 1: TULEVAISUUSSELONTEON VALMISTELU	63
LIITE 2: TULEVAISUUSSELONTEON VALMISTELUN OHJAUS	67

ESIPUHE

Tulevaisuusselonteon tehtävä on kiinnittää huomiota sellaisiin Suomen pitkän aikavälin tulevaisuuden kannalta keskeisiin kysymyksiin, jotka muuten jäisivät liian pienelle tai hajanaiselle huomiolle. Kestävä kasvu vuoden 2030 näkökulmasta on selkeästi tällainen haaste. Suomi on ajautunut tilanteeseen, jossa kansalaisten ja Suomessa asuvien hyvinvoinnin rahoituksen turvaava kasvu ei toteudu ilman erityisiä ponnisteluja. Koko EU kohtaa merkittäviä haasteita. Selonteko keskittyy linjaamaan niitä edellytyksiä, joilla luodaan kestävä kasvua tulevaisuuden hyvinvoinnin turvaamiseksi.

Valmisteilla oleva kestävä kehityksen sitoumus tuleville vuosikymmenille käsittelee kestävä kehityksen teeman kokonaisuutta. Valtioneuvoston uudistama kansallinen energia- ja ilmastostrategia asettaa monia kestävä kasvun reunaehdotuksia tulevien vuosikymmenten kehitykselle. Jo tehdyt linjaukset ovat tulevaisuusselonteon lähtökohtia. Suomen on mahdollista olla edelläkävijä kestävä kehityksen periaatteiden toteuttamisessa. Samalla se voi toimia näiden suurten muutosten tarjoamien mahdollisuuksien parhaana hyödyntäjänä esimerkiksi puhtaan teknologian ja digitaalitalouden globaaleilla markkinoilla.

Hallitus ei voi luvata, että se näkisi tarkasti tulevaisuuteen. Selontekotyössäkin ei ole täsmällisesti poimittu lupaavimpia kasvualueita, vaikka oikeaan osuville veikkauksille olisikin kysyntää. Tavoitteena on ollut tuottaa periaatelinjauksia, joiden pohjalle voidaan jatkotyössä rakentaa konkreettisia uudistuksia. Selonteko itse ei ole toimenpideohjelma. Hallituksen rakenneuudistuspaketti linjaa julkisen talouden raameja kestävyysvajeen kehityksen näkökulmasta. Kasvu- ja työllisyysmahdollisuuksien tunnistaminen ja niihin tarttuminen on yritysten, kuntien tai vaikkapa kansalaisjärjestöjen tehtävä. Valtion keskeinen rooli on tukea osamispohjan ja toimintaympäristön parantamista niin, että Suomi on maailman kärkijoukossa uuden tiedon luomisessa ja soveltamisessa.

Ennen selonteon kirjoittamista riippumattomat tutkimuksen, yrityselämän ja kansalaisjärjestöjen edustajat laativat helmikuussa 2013 julkaistun ennakointiraportin. Sitra, Suomen Akatemia ja Tekes osallistuivat aktiivisesti sen valmisteluun. Raportissa tunnistettiin Suomelle lupaavia mahdollisuuksia. Raportista ja tulevaisuustyöstä on käyty laajaa keskustelua verkkosivuilla www.2030.fi.

Ennakointivaihe loi pohjan myös uuden ennakointimallin kehittämiseksi. Ennakoluulon tulevaisuutta ja sen mahdollisuuksia jäsentävä kulttuuri on merkittävä tekijä Suomen menestyksessä. Hallinnon tulee uudistua rohkeasti kohtaamaan tulevat haasteet. Selonteko ehdottaa uusille ideoille avoimen kokeilevan toiminnan voimistamista.

Suomi tarvitsee rohkean tulkinnan omista tulevaisuuden mahdollisuuksistaan. On kuitenkin keskeistä muistaa, että olemme osa syvenevää kansainvälistä vuorovaikutusta. Digitaalitalouden kehitys korostaa tätä riippuvuussuhdetta. Myös maailmanlaajuiset kriisit ja ei-toivotut mustat joutsenet tulevat koettelemaan Suomea, todennäköisesti kiihtyvään tahtiin. Suomen menestyksen kulmakiviä tulevat olemaan kyky toipua näistä kriiseistä ja tarttua uusiin mahdollisuuksiin. Yhtä keskeistä on, että sekä globaaleihin huippuammatteihin että muihin tehtäviin syntyy kysyntää ja riittää tekijöitä. Lisäksi on tärkeää, että kaikki löytävät Suomessa mielekkäitä työelämään osallistumisen mahdollisuuksia.

Pekka Himasen ja Manuel Castellsin johtama kansainvälinen tutkijaryhmä on selonteon rinnalla avannut tulevaisuuden näköaloja erityisesti henkisen kulttuurin ja informaatioyhteiskunnan uusien haasteiden kannalta. Heidän näkemyksiään ja marraskuun alussa 2013 ilmestyvän julkaisun luonnostekstejä on hyödynnetty tässä selonteossa.

Selonteko luovutetaan eduskunnan käsiteltäväksi. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan käynnistämät hankkeet ja julkaisemat raportit ovat jo nostaneet esiin monia selonteon kannalta merkittäviä kysymyksiä.

Tulevaisuusselonteon näköaloista syntyy toivottavasti keskustelu, joka vahvistaa Suomen kykyä tehdä tulevaisuudestaan toivottu. Hallitus jatkaa vuoropuhelua kansalaisyhteiskunnan kanssa ja ryhtyy samalla viemään käytäntöön selonteon tärkeimpiä linjauksia. Selonteko on kuitenkin ensisijaisesti tarkoitettu avaamaan seuraaville hallituksille hyödyllisiä polkuja tavoitellun tulevaisuuden toteuttamisessa. Ministeriöiden tulevaisuustyössä kootaan ja valmistellaan niitä toimenpiteitä ja vaihtoehtoja, joilla tulevaisuudesta tehdään kestävämpi kasvun ja kansalaisten hyvinvoinnin kannalta. Vuoteen 2030 mennessä Suomi on kohdannut ikääntymisen, globalisaation ja digitaalimurroksen haasteiden lisäksi monia odottamattomia tilanteita, joissa osaamisesta, ketteryydestä ja kyvystä siirtyä suunnittelusta ripeästi toimeenpanoon on ollut suuri hyöty Suomen menestyksen perustana.

Tulevaisuusselontekotyötä ohjaava ministerityöryhmä

1 KESTÄVÄLLÄ KASVULLA HYVINVOINTIA -TULEVAISUUSSELONTEKO

Tulevaisuusselonteko on kerran vaalikaudessa valtioneuvoston eduskunnalle valmistelema asiakirja, joka avaa Suomen tulevaisuuden haasteita ja mahdollisuuksia. Kestävällä kasvulla hyvinvointia -selonteossa keskitytään kestäväen kasvun avaimiin hyvinvoinnin taakamiseksi vuoteen 2030 ulottuvassa tulevaisuudessa. Selonteossa nostetaan esiin uuden tekemisen keihäänkärkiä, jotka vaativat huomiota nyt ja pitkällä aikavälillä. Selonteon valmistelua on johtanut hallituksen nimittämä kaikkia hallituspuolueita edustava ministeriryhmä.

Tulevaisuudessa monien muutoksien vaikutukset leviävät nopeasti kaikkialle. Globaalit keskinäisriippuvuudet vahvistuvat. Yhteiskunnassa tulee olemaan vaikeampaa hallita kokonaisuutta, mutta samalla julkiselta vallalta vaaditaan kattavampaa ymmärrystä monimutkaisista kokonaisuuksista ja riippuvuuksista eri politiikkatoimenpiteiden välillä. Ratkaisuna julkinen sektori eri tasoilla on ajautunut monimuotoiseen strategiatyöskentelyyn, mutta erityisesti globalisaatiosta johtuen strategisten suunnitelmien priorisointi, käytännön toteutus, osallisuus ja suunnittelun yhteensovittaminen on yhä vaikeampaa. Vaaditaan myös uudenlaisia tapoja tehdä kansainvälistä yhteistyötä ja erilaista johtamista.

Tulevaisuusselontekojen tehtävä on tunnistaa tulevaisuudessa huomiota vaativia asioita yli hallituskausien. Näistä asioista monet ovat sellaisia, jotka on jo tunnistettu kriittisiksi ja ne pysyvät kriittisinä pitkälle tulevaisuuteen, mutta niihin ei ole reagoitu riittävän laaja-alaisesti. Toisaalta tulevaisuusselonteon tehtävä on nostaa esiin niitä asioita, jotka ovat jääneet vähemmälle huomiolle tai ovat kokonaisuuksien solmukohdissa.

Kestävällä kasvulla hyvinvointia -tulevaisuusselonteko keskittyy edellytyksiin luoda kestävää kasvua tulevaisuuden hyvinvoinnin turvaamiseksi. Tämä kohdentaminen tarkoittaa sitä, että selonteko ei ole kattava selitysmalli kestävälle kasvulle ja hyvinvoinnille, eikä se kata kaikkia kestäväen kehityksen haasteita. Tulevaisuusselonteon kanssa samaan aikaan on myös valmisteltu kansallista kestäväen kehityksen strategiaa, jonka tavoitteena on luoda yhteiskunnan eri toimijoita vahvasti yhteisiin kestäväen kehityksen päämääriin sitouttava yhteiskuntasitoutumus tarkastellen tulevaisuutta vuoteen 2050 asti.

Tulevaisuusselonteko linjaa valtioneuvoston yhteisen tahtotilan tulevaisuuden rakentamiseksi. Selonteko ei ole toimenpideohjelma, jonka avulla yksittäisiä ongelmia olisi mahdollista ratkaista. Selonteon tehtävänä on nostaa esiin tekijöitä ja kehityspolkuja, joiden avulla kestävä kasvu on tulevaisuudessa mahdollista.

Tulevaisuuden luomiseksi tarvitaan enemmän nopeaa tekemistä ja tekemisestä oppimista, kuin lisää suunnittelua. Vastauksia ongelmiin ei ole kopioitavissa muualta. Tämän vuoksi Suomen on löydettävä uudenlaisia ja omaperäisiä ratkaisuja tulevaisuuden menestyksen avainten löytämiseksi.

Tulevaisuusselonteon valmisteluun liitettiin ensimmäistä kertaa erillinen ennakoitivaihe, jonka tarkoituksena oli etsiä Suomelle uusia suuntia uudella tavalla. Ennakointivaihe toteutettiin valtioneuvoston kanslian, Sitran, Suomen Akatemian ja Tekesin yhteistyönä ja siihen osallistui suuri joukko riippumattomia eri alojen osaajia ja asiantuntijoita tutkimuslaitoksista, yrityksistä ja kansalaisjärjestöistä. Lisäksi tulevaisuusselonteon www.2030.fi -sivustolla ja syksyllä 2012 seitsemällä paikkakunnalla eri puolilla Suomea järjestetyissä keskustelutilaisuuksissa heräteltiin kansalaisia ideoimaan, keskustelemaan ja pohtimaan Suomen tulevaisuutta ja mahdollisuuksia. Helmikuussa 2013 valmistuneeseen ennakoitivaiheen raporttiin on koottu eri foorumeilla ja tilaisuuksissa käytyjen keskustelujen pohjalta asiantuntijoiden tunnistamia suuntia Suomelle kohti vuotta 2030¹.

Ennakointi kohdennettiin teemoihin, jotka valmisteluvaiheessa tunnistettiin kestävä kasvun ja kansalaisten hyvinvoinnin kannalta olennaisiksi. Ennakointiin valittuja teemoja olivat hallinto mahdollistajaksi, yritysten uudistuminen, tulevaisuuden työelämä, niukkuuden mahdollisuudet, kansalaisten hyvinvointi ja osallisuus sekä uusi pohjoisen maantiede. Poikkileikkaavina kysymyksinä tarkasteltiin osaamista ja kyvykkyyksiä, digitaalitalouden tuomia muutoksia, globalisaatiota ja joustavuutta sekä kriisinsietokykyä. Myös muuta tulevaisuutta kuvaavaa ennakoitaiaineistoa on olemassa erittäin paljon. Tulevaisuusselonteossa ei kuvata kaikkea aineistoa eikä toisteta koko ennakointiraporttia, vaan ainoastaan selonteon sisältöjen kannalta merkittäviä näkökulmia.

Ennakointityön lisäksi selonteko nojaa tuoreeseen tutkimukseen ja moniin valtioneuvoston jo tekemiin linjauksiin ja strategioihin. Selonteon valmistelussa on hyödynnetty myös rinnalla toteutetun itsenäisen kansainvälisen tutkimushankkeen ”Kestävän kasvun malli” tuloksia. Keskeiset valmistelussa hyödynnetyt linjaukset ja tutkimukset on listattu selonteon lähdeluettelossa. Tulevaisuusselonteon valmistelun ohjausrakenteet ja toteutus on kuvattu liitteissä.

Selonteko keskittyy keskeisiksi tunnistettuihin tulevaisuuden menestyksen edellytystekijöihin. Luvussa 2 on kuvattu visio vuoden 2030 toivotusta tilanteesta sekä täsmennetty mitä kestävä kasvu tarkoittaa. Lukuun 3 on koottu joitakin seuraavien lukujen kannalta olennaisimpia tulevaisuuden kehityssuuntien kuvauksia. Luvussa 4 on pohdittu Suomen edellytyksiä ja vahvuuksia kestävä kasvun toteutumiseksi ja tätä seuraavissa luvuissa on kuvattu tärkeimpiä kestävä

¹ Kestävä kasvu ja kansalaisten hyvinvointi -ennakoinnin verkkoraportti: tulevaisuus.2030.fi (VNK et al., 2013).

kasvun edellytystekijöitä, jotka vaativat tulevaisuudessa huomiota. Näitä asiakokonaisuuksia ovat yritysten toimintaympäristö ja yritystoiminnan monipuolisuus (luku 5), työ, oppiminen ja yrittäjyys (luku 6), sivistys, yhteisöllisyys ja osallisuus (luku 7) sekä julkisen sektorin toiminta kestävän kasvun tukena (luku 8). Viimeiseen lukuun 9 on koottu yhteenveto valtioneuvoston tavoitteista ja toimintalinjauksista.

2 VISIO VUODELLE 2030 JA PERUSTELUT KESTÄVÄLLE KASVULLE

Valtioneuvoston visio: Vuonna 2030 kaikkien Suomessa on hyvä elää merkityksellistä ja arvokasta elämää. Suomalainen osaaminen ja taloudellinen kasvu ovat luoneet perustan hyvinvoinnille. Suomi on onnistunut rakentamaan kestävästä kasvua omaleimaisiin menestystekijöihinsä nojaten ja kantaen vastuuta sekä Suomessa että globaalisti. Kasvu on edistänyt ihmisten hyvinvointia ympäristön kantokyvyn asettamissa rajoissa. Vastuuta kantavat koko yhteiskunta, yhteisöt ja yksilöt.

Kansalaisten hyvinvointi on perimmäinen päämäärä. Suomessa hyvinvointia on rakennettu merkittävilta osin julkisin varoin tuotettujen palveluiden avulla, ja julkisten varojen riittävyys on edellytys palvelujen tuottamiseksi tulevaisuudessa. Nykylupaus tuottaa samoja palveluita myös tuleville sukupolville ei toteudu ilman taloudellista kasvua. Taloudellinen kasvu ei toteudu ilman jatkuvaa, läpi yhteiskunnan toteutuvaa uudistumista.

Tulevaisuuden kasvun tulee nojata kestäväan kehitykseen. Tämä tarkoittaa kehitystä, joka tyydyttää nykyisten sukupolvien tarpeet heikentämättä tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää omia tarpeitaan. Hyvinvointiamme on rakennettu globaalisti kovalla hinnalla. Globaalin väestönkasvun ja kestäättömien kulutustottumusten myötä maapallon kantokyvyn rajat ovat tulleet vastaan. Väestönkasvu jatkuu tulevina vuosina ja ilmastonmuutos tulee muuttamaan elinolosuhteitamme merkittävästi. Maailman vauraus ja hyvinvointi ovat myös epätasaisesti jakaantuneet. Tulevaisuuden kasvun tavoittelu lyhytnäköisesti ja kasvun rajoista välittämättä syö edellytyksiä seuraavien sukupolvien hyvinvoinnilta.

Suomen on rakennettava edellytyksiä ja malli omalle menestykselle perustuen omiin vahvuuksiin ja luontaisiin edellytyksiin sekä uudistumiskykyyn. Suomen on kannettava vastuu omasta tulevaisuudestaan ja kansalaisistaan. Asioiden hoitaminen huonosti kotimaassa kaventaa myös mahdollisuuksia kantaa globaalia vastuuta.

Kansainvälisissä vertailuissa monilla eri hyvinvoinnin mittareilla mitattuna Suomi voi tällä hetkellä hyvin. Parantamistakin on. Huolta aiheuttaa erityisesti eriarvoistumisen ja syrjäytymisen kasvu. Hyvinvoinnin määrittely ei kuitenkaan ole yksiselitteistä ja se muodostuu monista eri osa-alueista ja monimutkaisista syyseuraussuhteista (laatikko 2.2). Tutkimuksella on merkittävä rooli kasvattaa ymmärrystämme hyvinvoinnin lähteistä ja tilanteestamme. Työ, yhteisöllisyys, terveys ja luontosuhde ovat merkittäviä yksilön hyvinvoinnin lähteitä.

Suomen tulevaisuuden merkittävä haaste on kyky luoda ja ylläpitää riittävää taloudellista vaurautta hyvän tilanteen säilyttämiseksi. Väestön ikääntyessä hoivakustannukset kasvavat ja huoltosuhde heikkenee. Tuleville sukupolville on annettu lupauksia palveluista, joiden toteuttaminen ei ole nykyisillä rakenteilla taloudellisesti kestävällä pohjalla. Tällä hetkellä julkisessa taloudessa on kestävyysvaje, joka on arviolta 4,7 % BKT:sta² (ks. laatikko 2.1).

Laatikko 2.1 Suomen kestävyysvaje (Lähde: valtiovarainministeriö)

Suomen julkinen talous on kestävämmällä uralla. Verotulojen kehitys jatkuu heikkona, kun talouskasvu pysyy vaimeana. Kasvua hidastaa työikäisen väestön supistuminen ja talouden tuotantopotentiaalin hidas kasvu. Samanaikaisesti julkisen talouden ikäsidonnaiset menot jatkavat kasvuaan ikääntyneiden määrän kasvaessa.

Työikäisen väestön ennakoitaan supistuvan noin 100 000 henkilöllä vuoteen 2030 mennessä. Samaan aikaan yli 64-vuotiaiden määrä kasvaa 500 000 henkilöllä. Vuonna 2008 jokaista ikääntynyttä kohden oli neljä työikäistä. Vuoteen 2030 mennessä jokaista ikääntynyttä kohden on enää noin kaksi työikäistä. Julkisyhteisöjen (valtio, kunnat, sosiaaliturvarahastot) ikäsidonnaiset menot (eläkkeet, terveydenhuolto, pitkäaikaishoito, työttömyysturva ja koulutus) ovat tällä hetkellä lähes 30 % BKT:sta. Ikäsidonnaisten menojen arvioidaan kasvavan yli 3 prosenttiyksikköä suhteessa BKT:hen vuoteen 2030 mennessä. Kasvu johtuu erityisesti eläkemenoista, joiden odotetaan kasvavan 1,8 prosenttiyksikköä suhteessa BKT:hen vuoteen 2030 mennessä.

Väestön ikääntymisestä aiheutuva ikäsidonnaisten menojen kasvu ajaa julkisen talouden rahoituksen kestävämmälle uralle pitkällä aikavälillä. Julkisen talouden pitkän aikavälin kestävyysvajeen arvioidaan olevan 4,7 % BKT:sta. Kestävyysvaje kertoo, kuinka paljon julkista taloutta tulisi sopeuttaa vuoteen 2017 mennessä, jotta julkinen velkaantumisen ei karkaisi kestävämmälle uralle.

² Suomen vakausohjelma 2013 (VM, 2013).

Kestävyytlaskelma on luonteeltaan painelaskelma, johon laskentaoletuksista johtuen sisältyy paljon epävarmuutta. Sijoitusten korko-oletuksen pienentäminen 0,5 prosenttiyksiköllä kasvattaisi kestävyysvajetta 0,5 prosenttiyksikköä. Valtion velan korko-oletuksen alentaminen 0,5 prosenttiyksiköllä puolestaan pienentäisi kestävyysvajetta 0,2 prosenttiyksikköä. Julkisten palveluiden tuottavuusoletuksen kasvattaminen vuosittain 0,25 prosenttiyksiköllä pienentäisi kestävyysvajetta 0,7 prosenttiyksikköä. Toisaalta talouden yleisen tuottavuuden kasvu 0,25 prosenttiyksiköllä pienentäisi kestävyysvajetta vain 0,3 prosenttiyksikköä, koska tuottavuuden kasvu nostaisi palkkoja ja siten myös julkisten palveluiden kustannuksia. Rakenteellisen työttömyysasteen lasku 0,5 prosenttiyksiköllä pienentäisi kestävyysvajetta 0,15 prosenttiyksikköä, jos työttömyysasteen lasku näkyy täysimääräisesti työllisyysasteen paranemisena³.

Laskelmaan sisältyvästä epävarmuudesta huolimatta kestävyysvajearvio kertoo julkisen talouden kehityssuunnan, jos toimenpiteisiin julkisen talouden tasapainottamiseksi ei ryhdytä. Sopeutuksen lykkääminen tulevaisuuteen lisää menoja entisestään, kun julkisen talouden velka ja korkomenot kasvavat. Julkisen talouden tulojen ja menojen pitkän aikavälin tasapainottaminen etupainotteisesti on välttämätöntä myös jotta kansalaisille annettu palvelulupaus pystytään täyttämään ilman, että sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus merkittävästi kärsii.

Samaan aikaan globaalin työnjaon muutos on heikentänyt talouskasvun näkymiä Suomessa lyhyellä aikajänteellä. Työpaikat vähenevät ja uutta korvaavaa yritystoimintaa ei synny siinä määrin kuin tarvitaan. Yritysten kasvun ja kilpailukykyyn logiikka sekä työn luonne ovat samaan aikaan monilta osin muuttamassa muotoaan. Iso osa poistuneista työpaikoista ei palaa takaisin samanlaisina. Kestävyysvajeen paikkaamiseksi olennaisinta on luoda rakennemuutoksilla edellytyksiä tulevaisuuden taloudelliselle kasvulle. Julkinen valta voi luoda edellytyksiä ja kannusteita monipuoliselle, kilpailukykyiselle ja kasvuhakuiselle yritystoiminnalle, joka synnyttää lisää yksityisrahoitteisia työpaikkoja. Samoin julkisin päätöksin voidaan tukea ja kannustaa tuottavuuden kehittämistä kaikilla sektoreilla ja vaikuttaa työvoiman tarjontaan. Julkinen sektori voi erityisesti omilla työpaikoillaan vaikuttaa työn tuottavuuteen, työn sisältöön ja tekemisen tapaan sekä työhyvinvointiin.

Tulevaisuuden yhtenä mahdollisena kehityspolkuna on huomioitava, että onnistuminen kestävässä kasvussa ei välttämättä toteudu. Tässä tilanteessa ei olisi varaa kaikkien nykyisten palvelujen tuottamiseen ja jouduttaisiin tekemään raskaita valintoja palveluista, joita tuotetaan julkisin varoin. Samalla heikkenisivät mahdollisuudet katkaista kansalaisten eriarvoistumiskehitys. Vaikka näin ei kävi-

³ Osana kansainvälistä tutkimushanketta ja muissa tutkimuksissa on tehty paljon vastaavia pohdintoja siitä missä määrin talouden kestävyysvajetta voidaan paikata keskittymällä yhteiskunnan hyvinvointia uhkaavien ongelmien poistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Kansainvälisessä tutkimushankkeessa nostettiin erityisen korkealle tulevaisuuden digitaalitalouteen siirtymisen (informaationaalinen yhteiskunta) potentiaali parantaa yhteiskunnan tuottavuutta ja yhteiskunnallisten ongelmien (mielenterveys, työhyvinvointi) lieventämisen vaikutukset.

si, tähän varautumiseksi on käynnistettävä yhteinen ja avoin keskustelu tulevaisuuden valintojen perusteista.

Kestävään kehitykseen nojautuva kasvu tarkoittaa taloudellista kestävyyttä siten, että myös tulevien sukupolvien hyvinvoinnin turvaamiseen riittää taloudellisia resursseja. Ekologinen kestävyys puolestaan edellyttää sitä, että luonnonvaroja kulutetaan vain niiden uusiutumisen mahdollistamaa tahtia ja että ympäristöä ei kuormiteta yli sen kantokyvyn. Tarvitaan sosiaalista kestävyttä ja globaalia vastuuta. Kasvu ei saa tapahtua muiden hyvinvoinnin kustannuksella. Suomi on sitoutunut noudattamaan kestävä kehityksen yhteisiä kansainvälisiä sopimuksia, jotka määrittelevät yhteiset tavoitteet globaalien haasteiden ratkaisemiseksi⁴.

Tulevaisuudessa on entistä suurempi tarve tarkastella kestävä kehitystä ja kestävä kasvua laajempänä sosio-ekologis-ekonomisena kokonaisuutena. Yhtä kestävä kehityksen näkökulmaa ei voida tarkastella irrallaan toisista ja jokaisen näkökulman sisällä on monia tavoitteita, jotka ovat keskenään myös ristiriidassa. Näkökulmat ovat kytkeytyneet toisiinsa monin tavoin. Esimerkiksi sosiaalisen hyvinvoinnin ongelmat kuten syrjäytyminen tai kansalaisten terveyden heikkeneminen tai ympäristön tilan heikkeneminen syövät edellytyksiä tulevaisuuden talouskasvulta. Eri näkökulmat edellyttävät myös eri tahojen, kuten kansalaisten, yritysten, tutkijoiden ja valtion, tiivistä vuoropuhelua ja yhdessä tekemistä. Kestävyyden eri näkökulmien integrointi eri tahoilla ja tasoilla tehtävään päätöksentekoon on iso muutos, joka vaatii paljon työtä tulevina vuosina.

Kestävä kasvun toteutuminen edellyttää valintoja eri resurssien käyttötarpeiden välillä lyhyellä aikavälillä, mutta panostamalla kestävään kehitykseen investoimme tulevaisuuden hyvinvoinnin edellytyksiin. Panostamalla kansalaisten terveyteen sekä terveysongelmien ja syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn luomme perustaa hyvälle elämälle ja tulevaisuuden taloudelliselle kasvulle. Taloudellinen kasvu kasvattaa ympäristökuormitusta, mutta tulevaisuuden kasvun edellytykset taataan investoimalla ympäristökuormituksen minimointiin. Kestävä kasvun toteutuminen edellyttää yhteiskunnassa systeemistä kokonaisuuksien ymmärtämistä, valmiutta ottaa käyttöön täysin uusia toimintamalleja ja rakenteellisia uudistuksia. Tämä tarkoittaa sitä, että kansalaiset ja yritykset yhä tiiviimmässä yhteistyössä julkisen sektorin kanssa luovat ja ottavat käyttöön uusia ratkaisuja.

⁴ http://www.ym.fi/fi-FI/Ymparisto/Kestava_kehitys: "Kestävä kehitystä edistetään kansainvälisellä politiikalla, jossa sovitaan valtioita velvoittavista sitoumuksista. Suomen kansallisessa kestävä kehityksen työssä toimeenpannaan YK:n, Euroopan unionin, Arktisen neuvoston ja Pohjoismaisen ministerineuvoston linjauksia. Erityisesti YK:n kestävä kehityksen 20-vuotiskonferenssin (Rio+20) päätelmät toimivat Suomen kansallisen kestävä kehityksen ohjelmatyön tärkeänä viitekehityksenä."

Laatikko 2.2 Voimmeko hyvin?

Yhteiskunnilla on tarve saada tietoa omasta hyvinvoinnin tilasta ja suhteuttaa sitä muiden maiden tilanteeseen. Yhteiskunnan hyvinvointia voidaan määritellä ja mitata useilla tavoilla, ja erilaisia kansainvälisiä vertailuaineistoja sekä hyvinvoinnin ja kehityksen indeksejä on lukemattomia. Merkittävin päätöksentekijöiden käyttöön vakiintunut yhteiskunnan kehityksen ja kansantalouden tilinpidon mittari on bruttokansantuote (BKT). Se kuvaa taloudellista toimeliaisuutta, eikä sitä koskaan tarkoitettu hyvinvoinnin mittariksi. BKT ei esimerkiksi kuvaa riittävästi talouden kehityksen eri ympäristövaikutuksia tai tulonjakoa eikä riittävästi huomioi esimerkiksi aineettomien investointien vaikutuksia. Viime vuosina BKT:n käyttöä tärkeimpänä yksittäisenä mittarina on yhä enemmän kritisoitu ja kansainvälisesti on käynnissä useita prosesseja täydentävien mittarien kehittämiseksi ja käyttöön ottamiseksi. Esimerkiksi YK:n Rio+20 loppusiakirja sisältää päätöksen kehittää uusia kestävästä kehityksen indikaattoreita BKT:n rinnalle⁵.

Kestävä kehitys ja hyvinvointi eivät ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Yhden kaikenkattavan indeksin löytämisen sijaan painopiste on siirtynyt sopivan avainindikaattorikoelman määrittelyyn. Suomessa tätä työtä edustaa Findikaattori-kokoelma (www.findikaattori.fi), joka kestävästä kehityksestä ja hyvinvoinnin mittarien lisäksi kattaa myös muita indikaattoreita ja antaa ajankohtaista tietoa yhteiskunnasta. Mittareiden kehitys edellyttää myös tutkimusta. Erityisesti aineeton kasvu ja digitaalitalouden eteneminen suhteessa talouteen ja ihmisten ja ympäristön hyvinvointiin edellyttävät uudistettuja käsitteitä ja seurantaa.

Voimmeko sitten yhteiskuntana hyvin? Taloudellisen kestävyden osalta tilannekuva on selvä – elämme yli varojemme ja tällä hetkellä taloutemme on pahasti alijäämäinen, mutta moniin muihin maihin verrattuna tilanteemme on hyvä. Kilpailukykyämme on ollut erittäin hyvä ja perustan tulevaisuudelle luo mm. hyvä koulutus ja kansakunnan korkea osaamistaso. Yhteiskunnan vakaus ja toimivuus ovat hyvällä tasolla. Näiden tekijöiden kohdalla tilanne ei kuitenkaan välttämättä pysy hyvänä ilman uudistumista ja investointeja. Korkeakoulujemme kansainvälinen kilpailukyky on heikko. Huolta aiheuttavat myös kasvavat erot koulujen oppimistulosten välillä, heikko kouluviihtyvyys ja kasvava nuorisotyöttömyys. Fyysisen infrastruktuurin pitäminen kunnossa vaatii paljon investointeja tulevaisuudessa. Ympäristömme tila on kansainvälisissä vertailuissa arvioitu olevan hyvä, vaikkakin elämme yli oman ekologisen jalanjälkemme ja monilla ympäristön hyvinvoinnin osa-alueilla on paljon parantamisen varaa.

Kansalaisten hyvinvoinnin ja sen ylisukupolvisen kestävyden osalta tilanteen kuvaaminen on haastavaa mm. sen takia, että on otettava huomioon myös koettu hyvinvointi ja elämäntyytyväisyys. Kansainvälisesti katsottuna edustamme edelleen pohjoista hyvinvointivaltiota. Hyvinvointi on hyvällä tasolla monien mittarien mukaan ja on kiistatta kasvanut viimeisten vuosikymmenten aikana. Negatiivista kehitystä on tapahtunut erityisesti sosio-ekonomisten erojen kasvussa. Kasvavat terveyserot, koulujen ja koulutuksen erot, asuinalueiden eriytyminen, taloudellinen eriarvoisuus ja syrjäytyminen ovat hyvinvoinnin uhkia. Suomalaiset kokevat eriarvoisuuden vähentävän merkittävästi hyvinvointia ja haluavat hallitusten keskittyvän sen poistamiseen. Köyhyys ja huono-osaisuus myös siirtyvät usein sukupolvelta toiselle, joten juuri näihin on syytä kiinnittää huomiota ylisukupolvisen hyvinvoinnin rakentamiseksi.

⁵ United Nations (2012). The Future we want.
<http://sustainabledevelopment.un.org/futurewewant.html>

Laatikko 2.3 Mitä jos talouskasvua ei olisi?

Kansantalouden talouskasvun tavoitteeksi on Suomessa asetettu BKT:n 3 % vuosikasvu. Valtiovarainministeriön vakausohjelman ennuste pitkälle aikavälille nojaa BKT:n 1,6 % kasvuun (2013) ja 1,5 % tuottavuuden kasvuun.

Mutta mitä tapahtuisi, jos taloudellista kasvua ei olisi ollenkaan ja hallitusti pyrkisimme hyvinvointiin ilman talouden kasvua? Historiassa ei ole esimerkkejä hyvinvoinnin säilymisestä taloudellisen kasvun romahdettua. Nyt vaikeuksissa olevat EU-maat ovat tämän päivän esimerkkejä siitä mitä hyvinvoinnille tapahtuu, kun julkinen talous ja talouskasvu sakkaavat pahasti.

Kestävän kehityksen irtikytkentä -käsite (*de-coupling*) tarkoittaa taloudellista kasvua ilman negatiivisia vaikutuksia ympäristöön ja ihmisille. Tämän toteutumisesta on paljon positiivisia esimerkkejä historiassa eli on kehitetty ja otettu käyttöön paljon uutta, kestävämpää ja kilpailukykyistä teknologiaa, joka on syrjäyttänyt aiempia haitallisempia ratkaisuja ja luonut taloudellista kasvua. Digitaalinen ja aineeton arvonluonti sekä teknologiakehitys yleisesti vahvistavat uskoa siihen, että irtikytkentä on mahdollista.

Ongelmana on globaali kulutuksen kasvaminen samassa tahdissa ja nopeammin kuin teknologia- ja tuottavuuskehitys mahdollistavat kestävämmän tavan toimia. On myös havaittu, että energia- ja resurssitehokkaiden ratkaisujen tehokkuuspotentiaali ei aina toteudu täysimääräisesti (nk. *rebound* -ilmiö). Kulutuksen ohjaamisessa kestäväään suuntaan ei ole myöskään onnistuttu.

Vastauksena ongelmaan on esitetty, että talouskasvun tavoittelusta on luovuttava ja on pienennettävä kulutusta (nk. *de-growth* -ajattelu). Julkisen vallan ja kansantalouden näkökulmasta negatiivisen talouskasvun tavoittelu on monella tavoin ongelmallista. Kulutuksen pienentämisen keinot ovat ensinnäkin rajalliset. Mitkä ovat eettisesti ja sosiaalisesti hyväksyttäviä keinoja ohjata kansalaisten kulutuskäyttäytymistä todellisen muutoksen aikaansaamiseksi? Talouskasvu on myös välttämätön julkisten palvelujen tuottamiseksi. Kuinka paljon hyväksyisimme hyvinvoinnin heikkenemistä?

3 KESTÄVÄN KASVUN KANNALTA KESKEISIÄ TULEVAISUUDEN MUUTOKSIA

Tulevaisuusselonteon valmistelun ennakointivaihe tuotti erilaisia tulevaisuuskuvia Suomesta vuonna 2030. Valmisteluvaiheen kaikkia tuotoksia ei toisteta tässä ja lisäksi muuta tulevaisuutta kuvaavaa aineistoa on runsaasti. Tässä luvussa on suppeasti kuvattu kestävän kasvun mahdollisuuksien ja haasteiden kannalta keskeisiä muutostekijöitä, jotka jatkossa on huomioitava. Suomen kestävän kasvun mahdollisuuksia ja kasvun edellytystekijöitä on kuvattu seuraavissa luvuissa.

Suomen talouden kasvu riippuu maailmantalouden kehittymisestä. Maailmantalouden pitkän aikavälin muutoksien kannalta on merkittävää Aasian maiden, erityisesti Kiinan, ja Etelä-Amerikan kehitys. Suomen kannalta erittäin merkittävää on EU:n ja Venäjän tulevaisuuden kehitys. Näiden osalta emme voi sanoa mitään varmaa, mutta globaalitalouden kehityssuunnat, yllätykset ja painopisteiden muuttuminen vaikuttavat joka tapauksessa yhä nopeammin ja merkittävämmiin Suomen oman talouden kehitykseen (ks. laatikko 3.1).

Vuoteen 2030 asti maapallon väestön määrä kasvaa. Elintason noususta ja syntyvyyden laskusta johtuen useimmissa maissa väestörakenne tasoittuu siten, että työikäisiä ja vanhempia ihmisiä on aiempaa suhteellisesti enemmän. Väestönkasvun, pidentyneiden elinikien ja talouden kasvun yhtälö johtaa tulevina vuosikymmeninä merkittäviin ongelmiin. Maapallon ekologisen kantokyvyn rajat on jo ylitetty monilla osa-alueilla⁶. Mikäli kehittyvien maiden talouskasvu jatkuu nykyiseen tahtiin ja mikäli käännteentekeviä yllättäviä teknologiahyppäyksiä ei tapahdu lyhyellä aikavälillä, maapallo ei riitä elättämään meitä kaikkia kestäväällä tavalla. Halvasta energiasta, materiaaleista, puhtaasta vedestä ja ruoasta tulee olemaan lisääntyvää niukkuutta. Tämä muutos tulee edelleen vaikuttamaan merkittävästi globaaleihin raaka-ainevirtoihin ja -markkinoihin.

Ilmastonmuutos on vääjäämättömästi edessä ja sen seurannaisvaikutukset ovat moninaiset. Ilmastonmuutoksen mittakaava riippuu ratkaisevasti siitä, kuinka nopeasti maailman päästöjä onnistutaan vähentämään. Jo tuotettujen päästöjen

⁶ Maapallon ekologisen kantokyvyn rajojen ymmärtämiseksi on käynnissä paljon tutkimusta. Kansainvälisenä yhteistutkimusponnistuksena on tunnistettu yhdeksän ekosysteemien uudistumiskyvyn kannalta olennaista perusmuuttujaa ja määritelty näille maapallon kannalta kriittiset raja-arvot sekä nykytilanne, nk. planetaariset rajat (*planetary boundaries*). Tällä hetkellä on arvioitu uusiutumiskyvyn kannalta jo kriittisen rajan ylittäneiksi ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuuden väheneminen ja typpikierron toimivuus. Jokaisella näistä tekijöistä on suoraan vaikutuksia esimerkiksi ruoan tuotantoon. Käytössä oleva tieto osoittaa, että on välttämätöntä toimia ympäristökuormituksen vähentämiseksi. Lisääntyvä tieto luo edelleen pohjaa tulevaisuuden viisaiden valintojen tekemiseksi.

takia ilmasto tulee kuitenkin lämpenemään jonkin verran, mistä seuraa merkittäviä haittoja ihmisille ja ympäristölle. Olosuhteet Suomessa tulevat säilymään elinkelpoisina, mutta globaalit muutokset vaikuttavat meihinkin (ks. laatikko 3.1). Ilmastonmuutoksella on paljon kytkentöjä ihmisten hyvinvointiin. Ilmastonmuutos ja niukkuus monista luonnonvaroista johtavat myös siihen, että pohjoisten alueiden toimeliaisuus tulee kasvamaan. Arktisen alueen luonnonvaroja otetaan käyttöön ja pohjoisten merireittien liikenne vilkastuu huomattavasti.

Suomen lähitulevaisuuden väestörakennetta voidaan ennustaa suhteellisen hyvin. Merkittävä ennusteisiin vaikuttava epävarmuustekijä on muuttoliike Suomeen ja Suomesta⁷. Ennusteissa oletetaan maahanmuuton jatkuvan hyvin mallillisena, vaikka työikäisten vähentyessä tarvitsemme maahanmuuttoa työvoimapolun estämiseksi. Maahanmuuton lisäksi epävarmuuksia väestöennusteisiin tuo eliniän pidentyminen. Eliniät ovat pidentyneet enemmän kuin mitä on oletettu. Joka tapauksessa on varmaa, että olemme maailman maiden joukossa ensimmäisinä kohtaamassa ikääntymishaasteet. Näiden haasteiden hallintaan liittyy läheisesti yhdyskuntarakenteemme ja väestön sijoittuminen. Lähivuosikymmeninä on arvioitu työikäisen väestön siirtyvän edelleen kaupunkikeskuksiin ja useiden alueiden autioituvan.

Laatikko 3.1 Esimerkkejä merkittävien globaalien trendien vaihtoehtoisista suunnista ja riskeistä

Vuoteen 2030 mennessä tulee eteen paljon muutoksia, joita emme osaa nyt ennustaa tai joihin liittyy merkittäviä epävarmuuksia. Seitsemäntoista vuoden aikajänne on toisaalta hyvin lyhyt ja toisaalta pitkä. Esimerkiksi liikenne- ja rakennusinfrastruktuurin sekä energiatuotannon osalta teemme nyt päätöksiä, joiden vaikutusten tarkastelun aikajänne on huomattavasti pidempi. Toisaalta globaalissa digitaalitaloudessa toimivien yritysten ja esimerkiksi finanssimarkkinoiden toimintaympäristössä jo muutaman vuoden yli näkeminen on liki mahdotonta. Tunnistettujen trendien kohdalla on hahmotettava vaihtoehtoisia polkuja, jotka vaikuttavat myös Suomeen⁸.

⁷ Maahanmuuttoa ja liikkuvuutta koskevia epävarmuustekijöitä on käsitelty mm. Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiassa (SM, 2013).

⁸ Laatikossa on hyödynnetty Huoltovarmuuskeskuksen tuottaman "Huoltovarmuuden skenaariot 2025" selvityksen skenaarioiden sisältöjä (Huoltovarmuuskeskus, 2013). Lisäksi esimerkiksi Laitinen et al. (2012) raportissa "Globaalitalouden haasteet Suomelle vuoteen 2030" ja TEM:in koossa yhteenvedossa toimintaympäristön muutoksista (Honkanen et al., 2013) on käsitelty yksityiskohtaisemmin useita tähän laatikkoon nostetuista merkittävistä tulevaisuuden kehityspoluista. Muita lähteitä on myös useita. Ulkoasiainministeriö esimerkiksi julkaisee vuosittain Maailman markkinat -julkaisua kuvaten erityisesti yritysten kannalta olennaisia markkinoiden muutoksia. Esimerkeissä on hyödynnetty yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (PLM, 2011) tunnistettuja uhkia ja mm. IIASA (2012) "7 shocks for Finland" tutkimuksen esimerkkejä.

Aasia, erityisesti Kiina ja Intia, sekä Etelä-Amerikka ovat perusoletukset alueista, joilla teollisuus ja kauppa kukoistavat ja talouskasvu on vahvaa. Yllättäviä kehityskulkuja voi kuitenkin tapahtua missä tahansa. Esimerkiksi Afrikassa monissa maissa kehitys on ollut viime vuosina nopeaa. Missä tahansa tapahtuva positiivinen kehitys on Suomelle iso mahdollisuus.

Todennäköisesti globalisaatio etenee ja syvenee, mutta tähän liittyy myös epävarmuuksia, jotka yhdessä maailmantalouden kehityksen kanssa määräävät Suomenkin mahdollisuuksia. Talouskasvun pysyvä globaali hidastuminen on mahdollinen skenario. Rahoitussektorin ja monikansallisten yritysten kehityskulkuihin osana globaalia talouskasvua liittyy paljon epävarmuuksia, jotka nopeasti vaikuttavat Suomeen. Teknologian erilaisilla alueilla tapahtuu nopeita hyppäyksiä, jotka muuttavat tuotantorakenteita ja toimintatapoja (ks. laatikko 3.2).

EU:n vaihtoehtoiset kehityssuunnat vaikuttavat suuresti Suomen tulevaisuuteen. Maailmantaloudessa EU:n osuuden on arvioitu tulevaisuudessa pienentyvän suhteessa muuhun maailmaan. Talouskriisi, useiden jäsenmaiden velkakriisi ja kasvava työttömyys ovat isoja haasteita, jotka ovat myös jakaneet jäsenmaita eri suuntiin. Kärjistetyt vaihtoehtoiset EU:n kehityspolut ovat liittovaltio tai EU:n hajoaminen. Kummallakin polulla on huomattavia vaikutuksia Suomen tulevaisuudelle ja kestäväälle kasvulle.

Venäjän kehitystä ennakoitaessa perustekijöinä ovat energian ja raaka-aineiden viennin sekä yhteiskuntakehityksen vaihtoehtoiset polut. Olennaista on Venäjän yritysten toimintaympäristön kehitys. Vaihtoehtoisia polkuja ovat esimerkiksi keskitetty autoritaarinen suuryritysvetoinen Venäjä tai modernisoitua, monipuolistuva ja mosaikkimaisempi yrityskehitys Venäjällä⁹.

Ilmastonmuutoksen ja muiden luonnon ekosysteemimuutosten välilliset vaikutukset ovat valtavat. Monet näistä muutoksista voivat myös laueta nopeasti ekosysteemin kantokyvyn horjuttua. Ilmastonmuutoksen seurauksena mahdollisesti tapahtuva Etelä-Euroopan maatalouden romahtaminen on esimerkki isosta muutoksesta, joilla on suora ja merkittävä vaikutus Suomelle.

Luonnonvarojen riittävyteen ja energiahuoltoon liittyy paljon epävarmuuksia, joihin vaikuttavat merkittävästi kansainvälinen sekä kansallinen ympäristö- ja energiapolitiikka. On todennäköistä, että öljyn hinta jatkaa lähitulevaisuudessa kasvuaan, ja öljyn sekä muiden raaka-aineiden hinnanvaihtelut voimistuvat. Tämä kasvattaa edelleen muutosvauhtia. Käänteentekevä energiateknologiaratkaisu voisi toisaalta mullistaa globaalin tilanteen ja esimerkiksi liuskekaasuvarantojen hyödyntäminen muuttaa globaalia energiainvakuutta.

Useissa tulevaisuuden vaihtoehtoisia polkuja kuvaavissa harjoituksissa on mahdolliseksi kehityspoluksi nostettu kansallisen protektionismin kasvu, joka voi olla seurausta esimerkiksi luonnonvarojen ja raaka-aineiden niukkuudesta ja globaalien rahoitusmarkkinakriisien toistuvuudesta. Epävarmuuden kasvaessa kaupan esteet lisääntyvät ja kansallisia etuja painotetaan voimakkaasti. Kiinan sulkeutuminen ja taantuma on yksi vaihtoehtoinen polku, jolla on monia eri seurannaisvaikutuksia maailmantaloudelle.

⁹ Tulevaisuusvaliokunta on tehnyt 2010 ”Sopimusten Venäjä 2030” selvityksen, jossa on kuvattu vaihtoehtoisia Venäjän tulevaisuuden skenaarioita (Kuusi, Smith ja Tiihonen, 2010).

Keskinäisriippuvuuksien vahvistuessa pienemmätkin poikkeustapahtumat voivat olla laajavaikutteisia. Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa¹⁰ on määritelty turvallisuusympäristöä koskevia uhkia ja häiriöitä, jotka vaarantavat ainakin hetkellisesti tai alueellisesti rajattuna yhteiskunnan turvallisuutta, toimintakykyä tai väestön elinmahdollisuuksia.

Terrorismi ja muu yhteiskuntajärjestystä vaarantava rikollisuus, rajaturvallisuuden vakavat häiriöt ja poliittinen, taloudellinen tai sotilaallinen painostus sekä sotilaallisen voiman käyttö ovat luonnollisesti globaaleilta vaikutuksiltaan merkittäviä yllätyksiä ja epäjatkuvuuskohtia, jotka koskevat kaikkia, samoin suuronnettomuudet.

Yhteiskunnat ovat yhä enemmän riippuvaisia sähkön häiriöttömästä saannista. Digitaalitalouden edetessä ja tietoliikenneyhteyksien merkityksen kasvaessa olemme yhä enemmän riippuvaisia näiden järjestelmien toimivuudesta. Internetin luotettavuuden heikkeneminen tai tekninen romahtaminen vaikuttaisi laajasti yhteiskuntiin. Varajärjestelmien ylläpitäminen on käymässä yhä kalliimmaksi ja hankalammaksi. Sähköisten yhteyksien ohella suomalainen yhteiskunta on täysin riippuvainen fyysistä yhteyksistä ja kansainvälisten kuljetusten toimivuudesta.

Tulevien vuosikymmenten kestävä kasvun kannalta olennainen, jo nähtävissä oleva suuri murros on digitaalitalouden läpilyönti globaalin toimeliaisuuden perustana (ks. digitaalitalouden määrittelyä laatikossa 3.2)¹¹. Tähän mennessä tietotekninen vallankumous on tapahtunut pääasiassa laitetasolla, mutta nyt on käynnissä digitaalisten palveluiden ja sisältöjen läpimurto. Lähivuosikymmenen taloudellisesti merkittävä muutos on esimerkiksi erilaisten asiantuntijapalvelujen automatisoituminen ja siirtyminen digitaalisiksi palveluiksi. Digitaalitalouden kasvun mahdollisuudet ovat valtavat ja murros muuttaa perustavalla tavalla yritysten toimintaa ja työn tekoa. Keskeisimmät nyt ennakoitujen talouden muutokset ovat seuraavat:

- Digitaalitaloudessa arvonluonnista yhä suurempi osa tulee olemaan ai-
neetonta. Erilaiset transaktio- ja koordinaatiokustannukset ovat viime vuosikymmeninä olleet merkittävin osa arvonlisäyksestä ja tämä kehitys-
suunta tulee edelleen erikoistumisen myötä vahvistumaan. Esimerkkinä
tästä voi mainita automaation, joka tehostaen toimintaa kasvattaa tuot-
tavuutta ja vähentää teollisen tuotantovaiheen työkustannuksia. Yhä
suurempi osa arvonluonnista syntyy tuotannon ja jakelun järjestämises-
tä, laitteiden, tuotteiden ja tuotannon suunnittelusta sekä huolto-, brän-
däys- ja markkinointitoiminnasta.
- Internetin hyödyntäminen lisääntyy erittäin nopeasti ja sen talouskasvul-
le luomat edellytykset ovat merkittävät. Digitaalitalouden kasvumootto-

¹⁰ Yhteiskunnan turvallisuusstrategia, PLM (2010), www.yett.fi

¹¹ Elinkeino- ja teollisuuspoliittinen linjaus – Suomen talouskasvun eväitä 2010-luvulla (TEM, 2013),
Palvelut ja tiedot käytössä – Ehdotus julkisen hallinnon ICT:n hyödyntämisen strategiaksi 2012–
2020 (VM, 2012).

rina ovat erityisesti niin sanottujen pilvipalveluiden kehittyminen. Pilvipalveluiden avulla yritysten ja hallinnon palveluita voidaan kehittää sekä tarjota kustannustehokkaasti, joustavasti ja innovatiivisesti.

- Palveluiden ja tiedon hyödyntämisen osuus kaikessa arvonluonnissa tulee olemaan kasvava. Myös teollisessa tuotannossa ja tuotteissa palvelut tulevat olemaan yhä tiukemmin integroitu ja erottamaton osa arvonluontia.
- Digitaalitaloudessa monia tehtäviä on helppo siirtää minne tahansa. Tämä osaltaan johtaa siihen, että globaalien arvoverkostojen työnjako muuttuu ja arvoverkostot pilkkoutuvat pienempiin osiin.
- Paikalliset klusterit menettävät asemiaan nopeasti muuttuville virtuaalisille verkostoille. Arvoverkostojen hallinnan nappaavilla yrityksillä on etulyöntiasema saada suurin osa arvonluonnista.
- Edessä voi olla teknologiahyppäyksiä ja epäjatkuvuuskohtia, jotka muuttavat tuotannollisen toiminnan logiikkaa nopeasti ja perustavalla tavalla. Näitä muutoksia on haastava ennakoida, mutta nopea mahdollisuuksiin tarttuminen on menestyksen edellytys.
- Rahoitus- ja finanssimarkkinat määräävät ja ohjaavat merkittävässä määrin yritysten toimintaa globaalissa taloudessa. Finanssimarkkinoiden toimivuus on edellytys kasvulle ja riskinotolle.
- Kyky toimia nopeasti ja riskinotto-kyky ovat keskeisiä tulevaisuuden yritysten ja yhteiskunnan kilpailukykyä määrääviä tekijöitä.
- Kilpailukykyisimmät yritykset toimivat vastuullisesti ja kestävästi. Tuotteet ja palvelut on tuotettu mahdollisimman resurssitehokkaasti, niin energian kulutuksen kuin materiaalinkäytönkin suhteen.
- Digitaalitalous edellyttää kaikilta hyviä perusvalmiuksia, erityisosaamista ja mahdollisuuksia kehittää omaa osaamista elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti.

Tulevaisuuden taloudellisen kasvun logiikka tulee olemaan erilainen kuin menneiden vuosikymmenien teollisen ajan kasvun logiikka. Erityisesti Suomelle tärkeän teollisen tuotannon toimintatavat ja kilpailukyky muuttuvat nopeasti. Vanhat keinot yritysten toimintaedellytysten parantamiseksi eivät enää välttämättä pure, joten ne on uusittava digitaalitalouteen sopiviksi. Muutoksia ja edellytystekijöitä kilpailukykyyn ylläpitämiseksi on tarkennettu luvussa 5.

Laatikko 3.2 Digitaalitalouden määrittelyä

”Digitaalitalous” ja ”digitaalimurros” on valittu yhdeksi sanaksi tulevaisuusselonteossa kuvaamaan monisäikeistä ja laajaa murrosta, jonka terminologia ei ole vakiintunutta ja myös kehittyä koko ajan. Murroksen ytimessä on ICT-alan teknologiakehitys (laitteet, komponentit, ohjelmistot, järjestelmät), joka on mahdollistanut tiedon digitalisaation, siirtämisen ja hyödyntämisen tehokkaasti. Laitekehityksen sijaan kehityksen painopiste on nyt siirtymässä palveluihin, joita tuotetaan tietoa hyödyntämällä. Internet on tulevaisuuden palvelujen ja toiminnan keskeinen alusta ja tästä johtuen käytetään usein myös termiä ”internetitalous”. Tiedon digitaalinen muoto ja siirtyminen verkoissa on johtanut ”sähköisen” (”e”) käyttöön terminä kuvaten uusia digitaalisen toiminnan muotoja.

Tiedon saatavuuden ja hyödyntämisen kustannusten vähentyessä dramaattisesti kaikkea tietoa kerätään ja hyödynnetään entistä enemmän ja yhä automaattisemmin. Kaikkiin toimintoihin on sulautettu enemmän keinoälyä, automaatiota ja robotiikkaa. Elämme ”äly”-yhteiskunnassa hyödyntäen erilaisia ”*smart*” ratkaisuja. Tietoa on nyt käytössä paljon ja tämän avoimen tiedon (”*open data*”) ja suurien tietovarantojen (”*big data*”) kehityksen hyödyntäminen avaa paljon mahdollisuuksia. Tietovarantojen avaaminen mahdollistaa monien tahojen osallistumisen tiedon jatkojalostamiseen.

Kaikki teknologia ei ole ICT:tä, mutta kaikki teknologiat ja sovellukset tulevat hyödyntämään ja kytketymään jollakin tavoin digitaaliseen maailmaan. On huomattava, että isoja tulevaisuuden muutoksia voi seurata myös muiden teknologia-alueiden hyppäyksistä ja yllätyksistä. Tällaisia teknologia-alueita ovat esimerkiksi bioteknologiat ja geeniteknologiat, nanoteknologiat ja laajemmin eri materiaalitekologiat (mahdollistaen myös ICT:n kehitystä tai esimerkiksi aurinkoteknologioiden läpimurtoa) ja pikavalmistus (3D-valmistus, joka voi muuttaa radikaalisti tuotantoa ja logistiikkaa nojautuen digitaalinen/internetitalouden kehitykseen)¹². Teknologiakehityksen ollessa monien muutosten taustalla oleva mahdollistaja, puhutaan useissa valtion asiakirjoissa yleisesti teknologiamuutoksesta.

Digitaalitalous perustuu korkeaan osaamiseen ja tiedon hyödyntämiseen. Osaamisen ja tiedon hyödyntämisen laajemmasta näkökulmasta katsottuna kattotermiksi on valittavana useita vaihtoehtoja. ”Tietoyhteiskunnan” (*information society*) sijaan puhumme nykyään useammin ”osaamisyhteiskunnasta” ja ”tietämysyhteiskunnasta” (*knowledge society*). Tietämysyhteiskunnastakin olemme siirtymässä oppimisyhteiskuntaan, merkitysyhteiskuntaan ja innostustalouteen. Tulevaisuusselonteon valmistelun rinnalla käynnissä olleessa kansainvälisessä tutkimushankkeessa kattotermiksi on valittu ”informaationaalinen kehitys”.

¹² Linturi, Kuusi ja Ahlqvist (2013) ovat raportissaan koonneet yhteen tulevaisuuden radikaalien teknologioiden listaa ja kehittäneet myös työkalun näiden tunnistamiseksi.

Digitaalimurros vaikuttaa syvästi myös kansalaisten arkeen ja hyvinvointiin Suomessa ja muualla¹³. Työn tekeminen ja arkipäivän elämä muuttuvat. Tulevaisuuden työelämässä pystymme hyödyntämään teknologian tarjoamia mahdollisuuksia uusin tavoin¹⁴. Digitaalisesta maailmasta tulee myös lisääntyvästi meistä jokaisen olohuone, opinahjo ja kaikkea muuta, mitä emme vielä pysty edes enustamaan. Luomme uusia sosiaalisia innovaatioita ja muutamme toimintatapojamme. Muutos on käynnissä, ja 80-luvulla syntyneet, nyt kolmekymppiset ovat ensimmäinen sukupolvi, joka on elänyt koko elämänsä internetin ja mobiililaitteiden maailmassa.

Muutokseen liittyy myös ongelmia ja riskejä, joita on ymmärrettävä. Digitaalitalous osaltaan kasvattaa yhteiskunnan haavoittuvuutta ja riippuvuutta kriittisestä tietoteknisestä infrastruktuurista¹⁵. Tietoturva, tietosuoja ja yksityisyyden suoja ovat uusien haasteiden edessä. Digitaalimaailmassa rikollisuus löytää uusia muotoja. Yrityksissä ja yhteiskunnassa on sovittava uusista pelisäännöistä ja toimintamalleista.

Digitaalitalouden vahvistuminen ja tiivistyvä globalisaatio johtavat talouden muutostahdin nopeutumiseen. Odotettavissa on taloudellisten syklien nopeutuminen ja erilaisten häiriötekijöiden heijastusvaikutusten kertaantuminen nopeasti kaikkialla maailmassa. Pienet häiriöt ovat vaikutuksiltaan isompia ja isommat uhat voivat horjuttaa vakautta. Muutosten ennakointi, niihin varautuminen ja riskien hallinta tulee olemaan nykyistä vaativampaa ja osin mahdotonta.

Tällaisessa tulevaisuudessa korostuu kilpailuetuna turvallinen ja vakaa, mutta nopeasti mahdollisuuksiin tarttuva toimintaympäristö. Tulevaisuuden iso kysymys tulee olemaan kansallisvaltioiden roolin muuttuminen osana globaalihallintaa. Selvää on, että yritysten on digitaalitaloudessa yhä helpompi toimia missä tahansa paikasta riippumatta, mutta myös kansalaiset ja yhteisöt tulevat olemaan yhä tiiviimmin osallisina globaaleissa verkostoissa. Yhä useammin yhteisöt toimivat virtuaalisesti. Kilpailu jatkuvan uudistumisen mahdollistavien toimintaympäristöjen välillä kiihtyy ja nopeus luoda ja soveltaa uutta osaamista korostuu.

Yhä useammista asioista tulisi kyetä sopimaan kansainvälisesti, mutta yhteisen sopimisen eteneminen on hidasta. Valtioiden välisten sopimusten suhteellinen merkitys vähenee, mutta vastaavasti erilaisten ei-valtiollisten verkostojen ja julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuuksien suhteellinen merkitys kasvaa.

¹³ Kansainvälisen tutkimushankkeen johtopäätöksissä todetaan digitaalimurroksen (*informational development*) ja inhimillisen kehityksen (*human development*) tiukka kytkeytyminen toisiinsa toisistaan vahvistuen (Castells ja Himanen, 2013).

¹⁴ Työelämän kehittämisstrategia vuoteen 2020 (TEM, 2013).

¹⁵ Suomen kyberturvallisuusstrategia. Valtioneuvoston periaatepäätös. Turvallisuuskomitean sihteeristö (PLM, 2013).

Suomen on joka tapauksessa erityisen tärkeä olla aloitteellinen ja tiiviisti mukana EU:n yhteisessä päätöksenteossa vaikuttaen meille tärkeisiin asioihin¹⁶. Suomella on paljon annettavaa EU:lle ja Suomi voi hyötyä paljon nykyistä enemmän EU:n kotimarkkinoista. EU:n tulevaisuuden kehityssuuntiin liittyy kuitenkin myös monia epävarmuuksia, jotka tulee huomioida (ks. laatikko 3.1).

Suomessa on ollut perinteisesti vahva luottamus yhteiseen sopimiseen, mutta tämä luottamus ei välttämättä säily tulevaisuudessa. Monet tekijät johtavat yhteiskunnan monimuotoisuuden ja sirpaloitumisen lisääntymiseen. Mosaiikkimaisessa yhteiskunnassa yhteistä konsensusta on vaikeampi löytää ja yhteiset suunnitelmat menettävät merkitystään. Luottamuksen ja yhteisen sopimisen ilmapiirin säilyttäminen ja vahvistaminen tulevat siten vaatimaan aiempaa enemmän yhteisiä ponnisteluja. Tulevaisuuden päätöksenteossa tärkeintä on kyky toimia nopeasti, onnistumisia monistaen ja virheitä korjaten. Kansalaisten osallisuuden ja vaikuttamisen uudet muodot ja yhteiskunnan monimuotoisuus tulisi hyödyntää tämän reagoitokyvyn kasvattamiseksi ja kansalaisten luottamuksen säilyttämiseksi.

¹⁶ Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta 2013 (VNK, 2013).

4 SUOMEN EDELLYTYKSET KESTÄVÄLLE KASVULLE

Globaalit yhteiset ympäristöhaasteet ja digitaalitalouden murros luovat lukemattomia mahdollisuuksia aineelliselle ja aineettomalle kestäväälle kasvulle. Suomella on erittäin hyvät lähtökohdat luoda uutta kestäväää kasvua tulevaisuudessa. Tarvitaan vain tilaisuuksiin tarttumista.

Kestävää kasvua ei synny vain haluamalla ja itsestään. Globaalissa kilpailussa Suomi on nopeasti menettänyt asemia, mutta ei ole tässä haastavassa tilanteessa yksin. Monet maat ovat Suomen tavoin murroksessa ja kamppailevat samojen kestävän kasvun haasteiden kanssa. Muiden maiden kehitys vaikuttaa yhä enemmän myös meihin. Tulevaisuutemme on erityisesti kytkeytynyt EU:n tulevaisuuden kehitykseen.

Globaalit ympäristöhaasteet ja digitaalitalouden murros luovat lukemattomia mahdollisuuksia aineelliselle ja aineettomalle kestäväälle kasvulle (kaavio 4.1). Merkittävä kestävän kasvun mahdollisuus onkin digitaalikehityksen hyödyntäminen globaalien ongelmien ratkaisemisessa. Digitaalisuus mahdollistaa aineettoman arvonluonnin. Tämä on ainakin osin mahdollista kääntää materiaalisen kulutuksen vähenemiseksi. Uudet teknologiat ja digitalisoituminen mahdollistavat energia- ja materiaalitehokkuuden merkittävän parantamisen kaikessa yhteiskunnan toiminnassa, Suomessa ja globaalisti. Samalla myös ICT:n ja digitaalisten ratkaisujen oma energiatehokkuus paranee (*"green ict"*).

Tulevaisuudessa Suomen kaltaisen maan on yhä vähemmän perusteltua valtion tasolla määritellä tai valita kasvun aloja. Suomen pitää luoda edellytyksiä kasvuille ja varmistaa kasvun kestävyys luomalla mahdollistava toimintaympäristö ja -kulttuuri sekä pelisäännöt. Toimintaympäristömme on tähän mennessä pärjännyt hyvin kansainvälisissä kilpailukykyvertailuissa paljolti sen ansiosta, että kyky kehittää ja soveltaa muualla luotua teknologiaa on Suomessa hyvä. Tämän edellytyksenä on ollut korkea osaamisen taso.

Haasteena on, että monet perinteiset kilpailukykytekijät ovat murroksessa digitaalitalouden muuttaessa menestyksen edellytyksiä. Suomella on tunnistettuja heikkouksia, joista pitkän aikavälin tulevaisuuteen varautumisen kannalta merkittävä on elinkeinorakenteemme kapeus. Lisäksi tuotantomme painottuu teolliseen valmistukseen, joka on monien vaikeiden ja epävarmojen muutosten edessä. Parhaiten Suomessa tulevat pärjäämään korkeasti erikoistuneet valmistavan teollisuuden alat, ja alat joille Suomella on suotuisat luontaiset lähtökohdat, kuten esimerkiksi metsä- ja muut luonnonvaramme. Kotimarkkinamme säilyvät pieninä ja logistisesta sijainnista johtuvat haasteemme säilyvät. Voittajia ovat alat, jotka kykenevät nopeasti uudistumaan globaalien markkinoiden muuttuessa ja toimimaan tehokkaasti globaalisti. Valtion on etunojassa tunnistettava näitä

aloja ja ylläpidettävä toimintaympäristöä, joka mahdollistaa näiden alojen kasvua.

Kaavio 4.1 Tulevaisuuden merkittävät murrokset luovat kestävän kasvun mahdollisuuksia

Haasteista huolimatta Suomella on erittäin hyvät lähtökohdat luoda uutta kestävää kasvua. Hyvinvointimallimme tukiverkostot ja kansainvälisesti vertaillen vahva luottamuksen ilmapiiri antavat uusiutumislle hyvät puitteet. Kansakunnan osaamistaso on korkea, ja tämä tulee olemaan yksi merkittävä kilpailuetu. Erityisesti on huomattava viime vuosikymmenten aikana kertynyt ICT-osaaminen, jonka ylläpitäminen ja kääntäminen nopeasti tulevaisuuden monipuoliseksi kestävän kasvun perustaksi on kriittistä¹⁷.

Perinteisesti vahvojen ja globaalisti jo toimivien teollisuuden alojen uudistuminen luo perustaa uudelle kestäväälle kasvuille. Pohjoinen sijainti on antanut Suomelle pohjoisen asumisen ja elämisen osaamisohjan, jonka hyödyntäminen on erityinen mahdollisuus. Arktisen alueen toimeliaisuus on kasvamassa ja suomalaiselle osaamiselle on kysyntää¹⁸.

¹⁷ Ks. esim. Suomi osaamisohjaiseen nousuun – Tutkimus- ja innovaatiopolitiikan toimintaohjelma (OKM ja TEM, 2012), elinkeino- ja teollisuuspoliittinen linjaus – Suomen talouskasvun eväitä 2010-luvulla (TEM, 2013), 21 polkua kitkattomaan Suomeen (TEM, 2013) (www.ict2015.fi).

¹⁸ Ks. esim. Suomen arktinen strategia (VNK, 2013).

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Pohjoinen Suomi – ja vastaavat alueet Ruotsissa ja Norjassa – erottuvat jo nyt edukseen maailman arktisten alueiden joukossa hyvän infrastruktuurin, korkeakoulutuksen ja pysyvän asutuksen ansiosta. Meillä on mahdollisuus tehdä Suomesta arktisen kestävä kehityksen edelläkävijä ja globaalisti erityinen elinympäristö. Tämä edellyttää tietopohjan vahvistamista ja tutkimustiedon tehokasta käyttöä päätöksenteossa. Suomen arktinen osaamisyhdistelmä on paketoitava ja myytävä taitavasti maailmalle.”*

Suomella on luontaisia, uusia mahdollisuuksia tarjoavia edellytyksiä, jotka eivät häviä. Erityisesti uusiutuvat luonnonvarat ja niiden kestävä hyödyntäminen on jatkossakin merkittävä kilpailukykytekijä¹⁹. Puhdas luonto on vahvuus, jota on kyettävä hyödyntämään nykyistä paremmin myös uuden kestävä kasvun lähteinä. Luonnontuotteiden ja muiden luonnon ekosysteemipalveluiden arvostuksen ja hyödyntämisen tulisi tulevaisuudessa olla korkealla tasolla. Näitä ”vihreän kasvun” otsikon alle sijoittuvia mahdollisuuksia on kuvattu tarkemmin laatikossa 4.1.

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Vuonna 2030 pohjoisen Suomen runsaita luonnonvaroja, kuten mineraaleja ja metsää, osataan hyödyntää kestäväällä tavalla. Erämainen maisema on Suomen tärkeimpiä luonnonvaroja, ja moderni suunnittelu on huomioinut sen säilyttämisen. Tulevaisuudessa kaivosteollisuus toimii säännelysti ja se käyttää ja kehittää ympäristöystävällistä teknologiaa. Puuvaroista jalostetaan bioöljyä ja muita uusia tuotteita. Myös vesivaroja hyödynnetään, ja tuulivoimaa tuotetaan keskitetysti ja harkitusti. Maankäytössä sovitetaan yhteen teollisuuden ja matkailun tarpeet ja kehitetään eri elinkeinoja rinnakkain.”*

Laatikko 4.1 Vihreän kasvun mahdollisuudet Suomelle

Vihreää kasvua on määritelty monin tavoin. Luonnonvara- ja ympäristötutkimuksen yhteenliittymä (LYNET) on vihreän kasvun selvityksessään määritellyt, että ”vihreällä kasvulla tarkoitetaan vähähiilisyteen ja resurssitehokkuuteen perustuvaa, ekosysteemien toimintakyvyn turvaavaa taloudellista kasvua, joka edistää hyvinvointia ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta.” Tämän määritelmän mukainen vihreä kasvu on kestävä kasvua, mutta kaikki kestävä kasvu ei ole tiukasti katsottuna vihreää siinä mielessä, että se ensisijaisesti perustuisi vähähiilisyteen ja resurssitehokkuuteen. Määritelmät tosin kehittyvät ja tarkkojen rajausten puuttuminen estää myös täsmällisemmän tilastoinnin. Tulevaisuuden ajurit ohjaavat kuitenkin taloudellista kasvua vihreän kasvun suuntaan.

Vihreälle kasvulle on politiikassa ladattu odotuksia ja asetettu korkeita tavoitteita. Vihreän kasvun perustana ovat myös kansainväliset yhteiset sopimukset, jotka luovat markkinoita. Energia- ja resurssitehokkuus sekä vihreät teknologiat ovat keskeisiä kestävä kasvun elementtejä EU 2020 strategiassa²⁰. Kansallisesti monet maat ovat asettaneet tavoitteita vihreälle kasvulle, biotaloudelle ja puhtaille teknologioille (cleantech)²¹. Ajurina tälle ovat yhteiset globaalit ongelmat ja kasvavat markkinat sekä tavoite irtikytkä talouskasvu ja ympäristökuormitus.

¹⁹ Biotalousstrategia (valmisteilla, TEM, MMM ja YM, 2013).

²⁰ Eurooppa 2020 – strategia – Suomen kansallinen ohjelma (VM, 2012).

²¹ LYNET (2013) sisältää esimerkkeinä Alankomaat, Brasilian, Ruotsin ja Saksan.

Suomikin on asettanut mm. pitkän aikavälin tavoitteeksi hiilineutraaliuden²², linjannut biotalousstrategiassa merkittäviä kasvutavoitteita²³, määritellyt metsäalan strategisessa ohjelmassa²⁴ useita tavoitteita metsäalan kehittämiseksi ja asettanut cleantechin strategisessa ohjelmassa tavoitteeksi luoda vähintään 40 000 uutta puhtaan teknologian työpaikkaa ja yli kaksinkertaistaa suomalaisten cleantech -yritysten yhteenlasketun liikevaihdon nykyisestä 20 miljardista eurosta 50 miljardiin euroon vuoteen 2020 mennessä²⁵. Vihreän kasvun innovaatiotoimintaan on myös panostettu merkittävästi²⁶. Suomi on myös sijoittunut hyvin kansainvälisissä vertailuissa²⁷. Tulevaisuudessa Suomen omien luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen on tärkeä perusta vihreälle kasullemme. Mahdollisuuksia on lukemattomia, kilpailuedun saavuttamiseksi tarvitaan vain määrätietoisuutta edetä joillakin osa-alueilla nopeammin ja näkyvämmiin kuin muut.

Iso osa erityisesti globaaleille markkinoille tähtäävästä vihreästä kasvusta perustuu odotuksiin korkean teknologian ja innovatiivisten palvelujen cleantechin menestyksestä. Suurin osa toiminnasta pyrkii tulevaisuudessa olemaan ”vihreämpää”, eli ”puhtaan teknologian” ja muun teknologian rajat tulevat hämärtyämään. Tulevaisuudessa on taattua globaalia kysyntää kaikille kilpailukykyisille teknologioille, joka auttavat ratkaisemaan yhteisiä haasteita.

Kaikki vihreä kasvu ei perustu korkeaan teknologiaan. Luontoarvot ja luonnon ekosysteemipalvelut luovat perustan kasvulle ja näihin liittyy myös kasvun mahdollisuuksia. Ekosysteemipalvelut tarkoittavat luonnon ekosysteemien toiminnasta ihmisille aiheutuvia aineellisia ja aineettomia hyötyjä. Näitä ovat aineelliset hyödyt kuten puhdas vesi, polttoaineet ja ruoka, mutta myös palvelut, jotka ylläpitävät ja säätelevät tuotantoa kuten yhteyttäminen ja ravinteiden kierto. Tärkeitä ekosysteemipalveluja ovat virkistysmahdollisuudet sekä esteettiset arvot. Luonnonvarojemme lisäksi luonto on vahvuutemme. Suomessa on hiljaisuutta, väljyyttä, puhtautta ja viileyttä, jotka tulevat olemaan mahdollisuus esimerkiksi matkailussa, mutta myös merkittävä kaupunkiympäristöjemme kilpailukykytekijä. Luonnonsuojeluun investointi on investointi tulevaisuutta varten. Tulevaisuudessa on yhä tärkeämpää varmistaa luonnonsuojelun ja luonnonvarojen kestävä hyödyntämisen rinnakkainelo.

Suomen vahvuus on yhteiskunnan toimivuus, vakaus ja turvallisuus. Infrastruktuuri on toimiva ja luotettava²⁸. Tätä tilannetta on ylläpidettävä ja se vaatii huomattavia panostuksia. Houkuttelevat, toimivat ja henkisesti vireät kaupunkiympäristöt ovat hyvinvoinnin lähteitä ja kestävä kasvun innovatiivisen tekemisen alustoja. Kasvun ja hyvinvoinnin ehtona on, kuinka innostavassa ja toimivassa

²² Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma (VNK, 2011), Kansallinen energia- ja ilmastostrategia (TEM, 2013).

²³ Biotalousstrategia (valmisteilla, TEM, MMM ja YM, 2013).

²⁴ Metsäalan strateginen ohjelma – väliraportti ja toimenpideohjelma (TEM, 2012).

²⁵ Suomesta Cleantechin edelläkävijä – Cleantechin strategisen ohjelman sisältö ja toimenpiteet (TEM, 2013).

²⁶ Esimerkiksi Tekesillä on ollut käynnissä kymmeniä vihreän kasvun innovaatiotoimintaan panostavia ohjelmia. Viime vuosina käynnissä olleita ohjelmia ovat esimerkiksi Green Growth – ja Biorefine -ohjelmat.

²⁷ Ks. esim. WWF Global Cleantech Innovation index (Knowles, 2012).

²⁸ Kilpailukykyä ja hyvinvointia vastuullisella liikenteellä – Valtioneuvoston liikennepoliittinen selonteke eduskunnalle (LVM, 2012).

ympäristössä yksittäinen kansalainen, yhteisö tai yritys toimii ja miten on kytkeytynyt myös virtuaaliympäristöihin²⁹. Edellytykset pitää maaseutu ja haja-asutusalueet elinvoimaisina paranevat, kun virtuaalisen kanssakäymisen osuus osana työntekoa, opiskelua ja arkielämää kasvaa. Tulevaisuuden pohjoisen älykkäät ja kestävät yhdyskunnat voivat olla asumisen, yritystoiminnan ja matkailun houkuttelevia yhdistelmiä.

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Vuonna 2030 Suomessa on älykkäitä yhdyskuntia – kyliä tai kaupunginosia – joissa on hyvä tehdä lähityötä tai paikasta riippumatonta, globaalia työtä. Hyvät verkko- ja liikenneyhteydet takaavat sujuvat yhteydet maailmalle. Paikallinen ruoan ja energian tuotanto, ympäristönhoitotyöt ja monet lähipalvelut luovat perustan kansalliselle elinkeinoelämälle ja viihtyisälle asumiselle.”*

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Kun digitaalinen hallinto yhdistetään maailman kadehtimaan suomalaiseen hyvinvointiyhteiskuntaan, syntyy vetävä brändi. Näin Suomesta tulee houkutteleva maa elämiseen ja yritystoimintaan.”*

Mahdollisuuksia kestäväälle kasvulle on valtavasti. Kotimarkkinamme ovat pienet ja hyvinvointimme on viennin ja tuonnin varassa. Tämä perusasia tulee säilymään myös tulevaisuudessa. Arvonluonnin ja kasvun edellytys on toimiminen globaaleilla markkinoilla. Sekä EU:n kotimarkkinat että Venäjän markkinat ovat Suomelle tulevaisuudessakin kriittisiä ja iso mahdollisuus. Digitaalitaloudessa globaaleilla markkinoilla toimiminen tulee saamaan myös uusia ulottuvuuksia, koska monet fyysisen etäisyyden rajat menettävät merkitystä – jokaisen on helppo toimia kaikkialla digitaalisesti ja arvoverkostot pilkkoutuvat. Yritysten on kyettävä kytkeytymään globaaleihin arvoverkostoihin ja tässä tarvitaan myös valtion toimia. Yritysten toimintaympäristöön vaikuttaminen kotimaassa ei enää yksin riitä.

Suomi pystyy tarjoamaan tulevaisuudessa turvallisen ja kannustavan sekä houkuttelevan toimintaympäristön yrityksille ja ihmisille. Tämä edellyttää, että kiinnitetään huomiota toimintaympäristön houkuttelevuuteen ja kannustavuuteen erityisesti globaalisti suuntautuneille ja kasvua tavoitteleville yrityksille (luku 5). Työelämä ja oppiminen luovat perustan innostuneelle tekemiselle, joka on hyvinvoinnin lähde ja kestävä kasvun edellytys (luku 6). Sinnikkyys, sivistys ja eheys ovat tulevaisuuden menestystekijöitä, joihin on nyt panostettava hyvän tilanteen takaamiseksi tulevaisuudessakin (luku 7). Julkisen sektorin on uudistuttava vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin (luku 8).

²⁹ Palvelut ja tiedot käytössä – Ehdotus julkisen hallinnon ICT:n hyödyntämisen strategiaksi 2012–2020 (VM, 2012), ICT 2015 ohjelma (www.ict2015.fi).

5 SUOMI ON KAIKENLAISILLE YRITYKSILLE HOUKUTTELEVA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Digitaalitaloudessa yhä suuremman osan yrityksistä on yhä helpompi siirtää toimintoja minne tahansa. Kilpailu parhaiden sijoittumispaikkojen tarjoajien kesken kiihtyy. Toimimalla nyt Suomesta voi tulla maailman houkuttelevin digitaalijan toimintaympäristö kaikenlaiselle vastuulliselle yritystoiminnalle.

Yhä suuremman osan yksilöistä ja yrityksistä on helppo toimia missä tahansa maailmassa, ja isompi osa töistä ja arvonlisäyksestä syntyy digitaalisesti paikka-riippumattomasti. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikenlaisesta osaamisesta ja sen hyödyntämisestä käydään kovempaa kilpailua globaaleilla markkinoilla. Suomen on kyettävä olemaan tässä kilpailussa houkutteleva ympäristö yksilöiden ja yritysten toimia. Kestävän kasvun edellytyksenä on henkinen läheisyys muun maailman kanssa. Henkinen läheisyys näkyy yhteisenä kansainvälisenä tekemisenä, jossa ei enää ole tarvetta korostaa erikseen tekemisen kansainvälisyyttä. Olemme jo nyt kiinteästi osa globaaleja arvoverkostoja.

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Tulevaisuudessa nopeat ja joustavat yritykset pärjäävät kiristyvässä kilpailussa. Uudet verkostomaiset yritykset ostavat globaalisti tarvitsemansa asiantuntijapalvelut ja tuotteiden valmistuksen sekä löytävät oikeat kumppanit nopeaan markkinoiden valtaamiseen. Valtiot puolestaan kilpailevat siitä, kuka tarjoaa parhaat edut ja ympäristön yrityksille. Suomi voi menestyä tulevaisuudessa valittujen arvoverkostojen taitavana hallitsijana, jolloin tärkeintä on oivaltaa parhaat sovellukset. Yritykset tarvitsevat uudenlaista osaamista: kykyä yhdistellä, oppia uutta ja johtaa ihmisiä muutoksen keskellä.”*

Hyvin toimivassa ja kilpailullisessa taloudessa yritykset pitävät huolen valtaosasta innovaatioiden synnystä. Kasvun edellytykset luodaan hyvällä koulutuksella ja perustutkimuksella yhdessä vakaan ja kannustavan talouspolitiikan kanssa. Tutkimus- ja innovaatiotoiminnalla tulee edelleen olemaan kriittinen rooli³⁰. Suomen innovaatiojärjestelmän rakenteet ovat kehittyneet ja rahoitus on kasvanut merkittävästi viime vuosikymmenten aikana. Nyt on syytä kiinnittää huomiota kokonaisuuden toimivuuteen monipuolisen osaamispohjan perustana. Joillakin tieteenaloilla on kyettävä olemaan tutkimuksessa kansainvälisesti houkutteleva ja huipulla. Tämä edellyttää tulevaisuudessa yhä vahvempaa kansainvälistä yhteistyötä. Valtion on jatkettava määrätietoista panostamista tutkimukseen, vaikka pienen maan panostukset ja osaajat liikkuvat tulevaisuudessa myös muualle yhä ketterämmin. Mikäli houkuttelevuutemme on kohdallaan, saamme hyötyjä myös

³⁰ Tutkimus- ja innovaatiopolitiittinen linjaus 2011–2015 (Tutkimus- ja innovaationeuvosto, 2010), Suomi osaamispohjaiseen nousuun – Tutkimus- ja innovaatiopolitiikan toimintaohjelma (OKM ja TEM, 2012).

nopeammin tännepäin. Yliopistoilla, ammattikorkeakouluilla ja tutkimuslaitoksilla on tärkeä tehtävä paitsi houkuttelevien tutkimus-, työskentely- ja innovaatioympäristöjen luojina, myös kansainvälisen henkisen ilmapiirin rakentajina.

Innovaatiotoiminnan merkitys nopean ja monipuolisen yritystoiminnan perustana ei vähene. Päinvastoin, innovatiivisimmat yksilöt ja yritykset pärjäävät digitaalitaloudessa. Innovaatiotoiminta kuitenkin muuttaa muotoaan ja keskiössä ovat palveluinnovaatiot ja käyttäjälähtöinen, kokeileva innovaatiotoiminta sekä sosiaaliset, strategiset ja toimintatapainnovaatiot. Tämä muutos tarkoittaa, että innovaatiotoiminnassa ovat aiempaa aktiivisemmin mukana yritysten lisäksi myös muut yhteisöt ja käyttäjät. Tulevaisuuden innovaatiotoiminta vaatii yksilöiden innostusta ja toimivia työyhteisöjä. Innovointi tarkoittaa aina myös riskinottoa. Yhteiskunnan ja työyhteisöjen tulee tukea henkilöiden ja ryhmien yritteliästä riskin ottoa. Innovatiivisten ja kasvuhakuisten yritysten kannustamiseksi täytyy parantaa yrittäjämäisen riskinoton edellytyksiä. Tämä edellyttää yritysrahoitusmarkkinoiden kehittämistä erityisesti pk-yrityksille.

Kasvua haluaville ja kasvuun kykeneville yrityksille Suomen tulisi olla houkutteleva kohde toimia ja sijoittaa toimintoja. Houkuttelevuuden tulee olla kohdallaan sekä yksilöille että yrityksille, olivat ne sitten suomalaista alkuperää tai muualta tulevia. Kansainvälinen henkinen ilmapiiri sekä avoin ja innostunut asenne tekevät Suomesta houkuttelevan ympäristön kaikkien toimia. Kansainvälisyttämme on vahvistettava monin tavoin.

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Maamme menestyy erinomaisesti maailmanlaajuisessa kilpailussa osaaajista, koska meillä on aktiivinen maahanmuutto-ohjelma, turvallinen elinympäristö ja hyvät peruspalvelut. Meillä on myös molempia osapuolia hyödyttävää koulutusyhteistyötä eri maiden kanssa.”*

Houkuttelevan toimintaympäristön elementteinä tulevat yhä vahvemmin olemaan digitaaliset toiminta-alustat. Toiminnot sijoittuvat Suomeen yhä enemmän digitaalisina ja itse työtä tehdään kaikkialla. Suomen tulee olla digitaalisen ajan toiminnan esimerkkimaa, jossa korostuvat digitaalisen infrastruktuurin toimintavarmuus, luotettavuus ja turvallisuus³¹. Valtio voi osaltaan olla mukana luomassa digitaalitalouden markkinapaikkoja ja houkuttelemassa tietointensiivisen teollisuuden investointeja Suomeen. Julkisella sektorilla on myös merkittävä potentiaali parantaa oman toimintansa tuottavuutta ja laatua hyödyntämällä täysimittaisesti digitaalitalouden tarjoamia mahdollisuuksia³². Tähän tilaisuuteen on taruttava määrätietoisesti.

³¹ Kyberturvallisuusstrategia (PM, 2013).

³² Palvelut ja tiedot käytössä – Julkisen hallinnon ICT:n hyödyntämisen strategia 2012–2020 (VM, 2013).

Digitaalisen infrastruktuurin rinnalla fyysisillä ympäristöillä ja liikenneyhteyksillä on yritysten ja yksilöiden houkuttelemiseksi edelleen suuri merkitys. Houkuttelevien kaupunkiympäristöjen merkitys kasvaa kilpailtaessa globaalista markkina- asemasta. Houkuttelevuus tarkoittaa miellyttäviä, turvallisia ja arkielämässä tehokkaasti toimivia yhdyskuntia sekä vireää ja innostunutta ilmapiiriä. Kaupunkiympäristöillämme on mahdollisuuksia olla innovaatiotoiminnassa paljon nykyistä merkittävämpiä kokeilemisen ja julkisen sekä yksityissektorin yhteistyön alustoina³³. Kaupunkimme ovat pärjänneet hyvin kansainvälisissä vertailuissa kilpailtaessa maailman parhaista paikoista asua ja elää. Tätä kehityssuuntaa on vahvistettava ja siihen on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota. Yhtenä edellytyksenä tälle on kansainvälisyyden vahvistaminen ja tiivis verkostoyhteistyö erityisesti EU:n sisällä oppivien kaupunkiympäristöjen kesken. Kansainvälisyys-temme ei ole vain viennin edistämistä, vaan yhä enemmän investointien houkuttelua ja positiivisen maakuvan luomista maailman tuomiseksi Suomeen³⁴.

Suomen tulee olla innostava, houkutteleva ja vakaa sekä turvallinen toimintaympäristö kaikenlaisille yrityksille. Viime vuosina virinnyttä aloittavien kasvuhakuisten yritysten innostuksen ilmapiiriä on vaalittava ja vahvistettava. Kasvuhakuisia ja -kykyisiä yrityksiä tarvitaan innovaatiotoiminnan ja elinkeinorakenteen monipuolistamisessa. Yritysten käynnistämisen ja kasvattamisen tulisi Suomessa olla helppoa. Yhteiskunnan ja yrityskulttuurin tulisi kannustaa kunnianhimoisuuteen, luoda epäonnistumisen hyväksyvä ilmapiiri sekä tarjota turvaa yksilöille epäonnistumisen varalle. Sääntelyn tulisi olla selkeää ja tarkoituksenmukaista siten, että erityisesti alkaville yrityksille sääntely ei muodosta viivästyksiä, kohtuutonta kustannusta tai nosta kynnystä aloittaa. Haasteena on kuitenkin se, että alkavien yritysten tie merkittäviksi työllistäjiksi on pitkä ja tulevaisuudessa yritykset yhä helpommin siirtävät toimintansa Suomesta pois yrityksen kasvaessa.

Kasvuyrityksiä on Suomessa liian vähän. Elinkeinoarakenteen monipuolistamiseksi kansantalouden kannalta merkittävämpiä ovat erityisesti keskisuuret yritykset, joilla on hyvät edellytykset kansainväliseen kasvuun. Tulevina vuosikymmeninä näissä yrityksissä on edessä paljon sukupolvenvaihdoksia, jotka tarjoavat myös edellytykset kasvuloikalle. Suomella ei ole varaa menettää näiden yritysten potentiaalia.

Pienet yritykset ja mikroyritykset ovat tärkeitä työllistäjiä, vaikka iso osa niistä ei halua tai kykene kasvuun. Yritystoiminnan muodot tulevat tulevaisuudessa monipuolistumaan. Kasvua mahdollistavat esimerkiksi pienten yritysten verkostot. Verkostomaiseen toimintaan ajaa osaltaan digitaalitalouden tehtävien pilkkou-

³³ Ks. esim. Suomen aluekehittämissstrategia 2020 (TEM, 2010).

³⁴ Team Finland strategia 2014 (VNK, 2013), Taloudellisten ulkosuhteiden toimintaohjelma (VNK, 2012).

tuminen. Kasvava verkostojen merkitys erityisesti pienemmille yrityksille on huomioitava myös julkisessa tuessa, jota näille yrityksille tarjotaan. Yleisesti yritystoiminnan ja yrittäjyyden muodot monipuolistuvat ja vaativat uudenlaista ajattelua ja pelisääntöjen sopimista. Esimerkiksi yhteiskunnallisilla yrityksillä tulee olla paikkansa yrityskentässä. Yrittäjyysriskin ottaminen on tehtävä houkuttelevaksi ja on huolehdittava, että kannustimet kaikkeen yritteliäisyyteen ovat kohdallaan. Siirtymisten yrittäjämäisen ja muun työn välillä tulisi olla mahdollisia ja joustavia läpi elämänvaiheiden. On myös huomattava, että kaikilla ei ole halua tai kykyä olla yrittäjä. Jokaiselle tulee olla tarjolla myös muita vaihtoehtoja tehdä työtä ja osallistua yhteiskunnan toimintaan.

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Suomen on kyettävä rakentamaan itselleen monipuolinen elinkeinorakenteen mosaiikki, sillä yksittäisiin osaamisiin investoiminen on uhkarohkeaa. Vankan talouden perustan muodostavat alemman jalostus- ja erikoistumisasteen yritykset, jotka palvelevat myös lähimarkkinoita ja toimivat puskurina globaalien talouden äkkiliikkeille ja kysynnän muutoksille.”*

Isot yritykset ovat olleet Suomen kansantalouden tukijalka, mutta näiden yritysten toiminta uudistuu jatkuvasti reagoiden globaalien markkinatilanteen muutoksiin. Näiden yritysten on kaikkein helpoin tulevaisuudessa pilkkoa ja siirtää toimintojaan minne tahansa säilyttäen samalla arverkostojen hallinnan. Suomessa on määrätietoisesti tartuttava mahdollisuuksiin pitää jalostusarvoa kasvattavaa tuotannollista toimintaa ja uutta kehittävää toimintaa täällä. Tässä erityinen tulevaisuuden kasvun mahdollisuus on omien luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen.

Tulevaisuuden menestyjiä ovat isot yritykset, jotka kykenevät ottamaan haltuunsa globaalien arverkostojen hallintaa. Tämän edellytystekijöitä on seurattava ja vahvistettava. Yksi ilmeinen edellytystekijä on yritysten tarpeita vastaava korkea osaamisen taso ja riittävä työvoiman tarjonta. Suomessa kotimarkkinat ovat pienet, joten niiden on tarjottava isoille yrityksille muuta mielenkiintoista kuin laajaa asiakaskuntaa. Kotimarkkinat voivat olla toimivia kokeilemiselle ja pilotoinnille, jonka merkitys tulevaisuuden innovaatiotoiminnassa kasvaa. Laajan maan hajautettu yhdyskuntarakenne on mahdollista kääntää tässä eduksi. Elämme tulevaisuuden hajautettujen ratkaisujen koelaboratoriossa.

Vastuunsa kantavat yritykset menestyvät tulevaisuudessa. Hyvä yrityskansalaisuus tarkoittaa ekologisen, sosiaalisen, yhteiskunnallisen ja globaalien vastuun kantamista yritystoiminnassa. Globaalit muutosvoimat ja kehittyvä sääntely ajavat kilpailukykyiset yritykset toimimaan energia- ja resurssitehokkaasti. Markkinat ja kuluttajien vaatimukset ajavat yrityksiä kantamaan globaalia vastuuta toiminnastaan eri maissa. Tämän rinnalla yritysten tulisi kantaa huolta yhteiskuntavastuustaan myös kotimaissaan. Tämän vaatiminen julkisen sektorin keinoin tulee olemaan haastavampaa, kun tulevaisuuden maailmassa yritystoiminta

ja rahavirrat liikkuvat yhä ketterämmin globaalisti. Monikansallisten yritysten etu ei usein ole yksittäisen kansakunnan etu. Pitkällä aikavälillä yritysten vastuullisen toiminnan vaatiminen luo pohjaa kestävästä kasvusta tukevalle toimintaympäristölle. Tähän päästään kansainvälisellä yhteistyöllä ja kansainvälisen kaupan yhteisillä sopimuksilla. Tavaroiden ja palvelujen vapaa liikkuvuus ei saa johtaa epä-terveisiin työoloihin, palkoista ja sosiaaliturvaetuksista tinkimiseen tai ympäristövelvoitteiden laiminlyömiseen.

6 TYÖN, OPPIMISEN JA YRITTÄMISEN UUSI LIITTO

Suomella on kaikki edellytykset luoda tulevaisuudessa lisää työpaikkoja ja kasvattaa työvoiman kysyntää. Työvoiman tarjontaa on lisättävä kattamalla kaikki työuran vaiheet – ei vain työurien alusta, lopusta, vaan erityisesti myös työurien keskeltä. Tämä edellyttää nykyistä enemmän joustoa työn ja oppimisen vaiheiden lomittamiseksi yli elämänvaiheiden. Työn tekemisen ja yritteliäisyyden tulisi olla aina kannattavaa, sekä yhteiskunnalle että yksilöille. Työhyvinvointi ja työssä jaksaminen on olennaista, jotta emme menetä ennen aikojaan ketään työmarkkinoilta ja jotta kaikkien panos on käytössä yhteiseksi hyväksi.

Tulevaisuutta muuttaa merkittävästi työtehtävien globaali uusjako, jonka seurauksena erityisesti tulevaisuuden teollisen tuotannon työpaikat syntyvät eri vaiheisiin arvoketjua kuin ennen (ks. myös luku 3). Valmistusvaiheen merkitys tuotannollisissa arvoketjuissa vähenee ja valmistusta on siirtynyt matalan kustannustason maihin. Tässä on näkyvissä myös vastakkainen kehitys, missä automaation vaatiman korkean osaamisen ja laatuvaatimusten takia valmistusvaiheen tuotannollista työtä siirtyy takaisin korkeamman kustannustason maihin. Valmistusta tukevien, korkeaa osaamista vaativien palvelujen merkitys arvonnissa kasvaa, ja näitä tehtäviä siirtyy sinne missä on tarvittavaa osaamista. Näiden teollisen tuotannon palvelutehtävien rinnalla työtä syntyy myös muiden alojen palvelutehtävissä, vaikka yhä isompi osa näistäkin tehtävistä on korvattavissa teknologisilla ratkaisuilla. Monet tällä hetkellä vielä ihmistä vaativat asiantuntijatehtävät on tulevaisuudessa korvattu automaatiolla. Jäljelle jää kuitenkin paljon työtä, joka edelleen vaatii ihmisiä ja tehdään paikallisesti.

Työelämä tulee muuttumaan monin tavoin³⁵. Digitaalitalouden muutosten lisäksi ja osin näiden seurauksena työnteon kulttuuri muuttuu. Yksittäisen työntekijän vapaus oman työn suunnittelusta ja tekemisestä kasvaa, mutta samalla vastuu tuloksista lisääntyy. Yhteisöllinen ja verkostomainen toiminta lisääntyy osana kaikkea työtä. Yhä isompi osa tekee töitä globaalissa ympäristössä, ja vaatimukset kansainvälisyydelle kasvavat. Globaali ympäristö tarkoittaa työtehtävien ja työyhteisön monikulttuurisuutta ja kansainvälisyyttä, vaikka työ fyysisesti tehdään kotimaassa. Innovaatiotoiminta muuttaa muotoaan ja on yhä useammin osa kaikkea työtä. Työ ja muu elämä lomittuvat yhä tiukemmin toisiinsa ja isolla osalla työelämän tahti kiivastuu.

Monimuotoinen teknologiakehitys ja digitaalitalous muuttavat työnteon välineitä, digitaalitalouden myötä syntyy kokonaan uusia ammatteja ja osa nykyisistä ammateista muuttaa olennaisesti luonnettaan. Olennaisinta tulevaisuuteen varau-

³⁵ Työelämän kehittämisstrategia vuoteen 2020 (TEM, 2013).

tumiseksi on ihmisten ja työyhteisöjen toimintatapojen mukautuminen nopeaan muutokseen työhyvinvointia kasvattaen. Tulevaisuuden työ ja toimintaympäristö vaativat uudenlaista johtamista ja yhteistyötaitoja. Johtamisen on uudistuttava vastaamaan tulevaisuuden työn ja työntekijöiden vaatimuksia. Kestävyyttä on inhimillisten voimavarojen vaaliminen työelämässä. Hyvin voivat työyhteisöt ovat tuottavia, innovatiivisia ja luovat uutta työtä³⁶.

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *“Tulevaisuudessa työntekijä tarjoaa osaamistaan ja työnantaja työtä globaaleilla työmarkkinoilla. Erilaisia työnteon muotoja on monia. Työelämän rakenteiden pitää vastata uutta työn tekemisen tapaa, jossa työntekijällä on useita erilaisia työuria. Työnantajien on panostettava muun muassa työoloihin ja maineeseen, jotta he pystyvät houkuttelemaan niitä työntekijöitä, joiden osaamiselle on erityistä kysyntää. Yksilöllinen työura ja tunne, että voi hallita omaa työtään ja elämäänsä, luovat hyvinvointia. Mahdollisuus räätälöidä työ elämäntilanteen ja terveyden mukaan nostaa työllisyysastetta.”*

Tulevaisuuden globaalien menestyksen edellytys on, että Suomi on osa maailmaa myös henkisesti. Digitaalitalouden myötä globaalia ja lokaalia työtä tehdään yhä enemmän rinnakkain ja olemme lähellä muita. Kansainvälinen houkuttelevuus ja vuorovaikutus maailman kanssa on oltava kohdallaan myös henkisesti. Suomi on osa EU:ta ja tämä on tulevaisuuden vahvuus³⁷. Suomi tarvitsee maahanmuuttajien työpanosta, uusia innovaatioita ja kansainvälisiä verkostoja. Maahanmuutto tukee monimuotoisen ja moniarvoisen yhteiskunnan kehittymistä. Maahanmuuton rinnalla on kiinnitettävä huomiota ja kannustettava suomalaisia kansainväliseen liikkuvuuteen³⁸.

Ihmiset pysyvät pidempään työkykyisinä ja tämä on käännettävä eduksi. Pitkän kokemuksen omaavien ihmisten osaaminen ja innovointikyky on hyödynnettävä. Hyvä terveys ja toimintakyky ovat keskeisiä edellytyksiä sille, että ikääntyneet osallistuvat työhön ja säilyvät aktiivisina kansalaisina. Henkisen ja fyysisen toimintakyvyn ylläpitämiseen ja terveysongelmien ennaltaehkäisyyn panostaminen kannattaa. Pidentynyt elinikä mahdollistaa myös ruuhkavuosien purkamisen ja elämänvaiheiden uuden jaon tasottaen työkuormaa tasaisemmin läpi elämän. Sukupolvien välisellä vuorovaikutuksella on suuri merkitys yhteisölliselle hyvinvoinnille.

Nuoret ovat tulevaisuuden työntekijöitä. Tulemme tarvitsemaan kaikkien panosta ja nuoret luovat tulevaisuuden menestyksen. Ensiarvoisen tärkeää on jatkaa määrätietoista ponnistelua nuorisotyöttömyyden poistamiseksi ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Tällä hetkellä monissa Euroopan maissa on kasvava joukko nuoria ilman työtä. Tämän joukon jääminen pysyvästi ilman työtä on iso

³⁶ Työelämän kehittämisstrategia vuoteen 2020 (TEM, 2013).

³⁷ Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta (VNK, 2013).

³⁸ Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategia (SM, 2013).

uhka tulevaisuuden menestykselle. Suomessa on pystyttävä kaikin keinoin välttämään se, että osa nuorista syrjäytyy opintojen ja työelämän ulkopuolelle. Nuorisotakuu on tärkeä aloite, joka tulee saada toimivaksi, mutta se ei toimenpiteenä yksin riitä. Tarvitaan myös ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä ja varhaista sekä kattavaa ongelmiin puuttumista.

Työnteon ja oppimisen tulee limittyä ja vuorotella paljon nykyistä joustavammin ja tehokkaammin läpi elinkaaren ja eri elämänvaiheiden. Työn, oppimisen, yrittämisen ja muun elämän, kuten perheen ja muiden läheissuhteiden, joustavan yhteensovittamisen edellytysten on oltava paremmat, jotta työnteon potentiaali on täysimittaisesti käytössä ja jotta kasvatamme hyvinvointia. Joustoa tukevia ratkaisuja on kehitettävä ja otettava laajemmin käyttöön. Joustoa ovat esimerkiksi vaihteittaiset siirtymiset työelämään ja työelämästä pois, työn osa-aikaisuus ja osatyökykyisyys sekä työn, opiskelun ja yrittämisen yhdistelmät. Tämä joustavuus työmarkkinoilla tukee myös nuorten ja nuorten aikuisten työllistymistä. Sosiaaliturva on rakennettava siten, että on parempi ansaita edes osa tuloista työnteolla kuin olla kokonaan sosiaaliturvan varassa. Perhe ja työelämä täytyy pystyä yhdistämään nykyistä joustavammin. Jouston kasvattaminen vaatii julkisen sektorin päätöksiä, mutta ennen kaikkea jousto vaatii uusia yhteisiä pelisääntöjä ja uutta asennetta työelämään. Näitä on luotava kaikkien yhteistyönä.

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Ihminen voi hyvin, kun hän pääsee hyödyntämään omia vahvuuksiaan. Yksilön on voitava liikkua muuttuvien tilanteiden ja omien toiveidensa mukaan osaamisesta ja työstä toiseen. On tarjottava enemmän mahdollisuuksia ja kannusteita itsensä työllistämiseen. Vaikka suomalainen koulutusjärjestelmä on menestynyt hyvin kansainvälisissä vertailuissa, se vaatii osittaista uudistusta. Meidän on kyettävä kouluttamaan monipuolisia ja moniin rooleihin taipuvia, aktiivisia yksilöitä kapealaisten erikoisiantuntijoiden sijaan. Tarvitaan myös työelämän ja koulutuksen tiiviimpää yhteistyötä.”*

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Vuonna 2030 Suomi on monien taitojen ja monitaitoisten ihmisten maa. Kaikkien osaaminen lapsista vanhuksiin hyödynnetään mielekkäällä tavalla. Jokainen antaa oman panoksensa yhteiskunnan hyväksi. Peruskoulun päättyessä ihmiset tuntevat omat vahvuutensa ja haluavat oppia lisää, eikä kukaan jää pelkän peruskoulun varaan. Osaamista täydennetään sujuvasti työelämän aikana. Koulutusväyliä on tarjolla kaikenlaisille oppijoille, ja lyhyetkin koulutusjaksot kasvattavat oppimiskokonaisuutta. Koulutusjärjestelmä ja työelämä toimivat joustavasti yhteistyössä, eikä kukaan syrjäydy. Joustava oppimisjärjestelmä mahdollistaa myös ulkomaisen työvoiman tehokkaan käytön.”*

Suomeen olisi luotava rohkea yrittäjyyskulttuuri, joka kannustaa monimuotoiseen yrittämiseen ja vastuunottoon. Siirtymiset yrittäjämäisen ja muunlaisen työn välillä lisääntyvät ja nämä siirtymät tulee tehdä saumattomiksi ja selkeiksi. Yrittäjämäistä riskiä ottavan kansalaisen sosiaaliturvassa ei tule olla perusteettomia eroja muiden kansalaisten sosiaaliturvaan verrattuna. Oman lisänsä tähän tuo se, että tulevaisuuden yrittäjyys on monimuotoista. Yrittäjyysvastuun jaka-

minen ryhmässä, yrittäjänä toimiminen palkkatyön rinnalla, osuuskuntatoiminta sekä yhteiskunnallinen ja sosiaalinen yrittäjyys ovat esimerkkejä erilaisista yrittäjyyden ja uuden yritystoiminnan muodoista. Joka tapauksessa kriittinen, huomiota vaativa kysymys on erilaisten yrittäjien kyky ja taito tähdätä kasvuun ja muiden työllistämiseen. Kaikki eivät voi olla yrittäjiä ja suuri osa yrityksistä ei tavoittele kasvua. Erityisesti on huolehdittava johdon osaamisen kasvattamisesta niissä pienissä yrityksissä, joilla on edellytyksiä kansainväliseen kasvuun.

Osaamisohjamme ja sivistystasomme ovat uusiutumiskykymme kannalta äärimmäisen kriittistä. Tulevaisuudessa tarvittavat taidot eroavat menneisyyden vaatimuksista. Aiempaa tärkeämpiä taitoja ovat kokonaisuusien näkeminen, toteutusosaaminen, luova ongelmanratkaisu, tunne-, yhteistyö- ja kommunikaatiotaidot sekä valmius ottaa jatkuvasti käyttöön uusia ajattelun ja kommunikaation välineitä. Jokaisen on opittava oppimaan ja innostuttava oppimisesta. Tämän hetken yksi huolestuttava kehityssuunta on mm. kouluviihtyvyyden lasku ja koulujen eriarvoistuminen. Tulevaisuuden taitojen ja kykyjen oppiminen edellyttää myös koulutusjärjestelmän uudistumista ja mukautumista muutoksiin.

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Osaamisen vaatimukset muuttuvat kiihtyvällä tahdilla. Ongelmat, joita kohtaamme, ovat yhä monimutkaisempia ja monitieteisempiä. Kulttuurien ja sukupolvien välinen oppiminen edellyttää, että ihmiset pystyvät joustavasti hyödyntämään toistensa älyllisiä ja kulttuurisia resursseja. Suomen koululaitos on kansainvälisesti huipputasoa, mutta emme silti ole immuuneja muutokselle. Myös työelämän vaatimukset muuttuvat ja kehittyvät. Maailmanlaajuisesti puhutaan tulevaisuuden taidoista ja osaamisesta (21st Century Skills), joihin kuuluvat esimerkiksi luova ongelmanratkaisu, tunne-, yhteistyö- ja kommunikaatiotaidot sekä valmius ottaa jatkuvasti käyttöön uusia ajattelun ja kommunikaation välineitä.”*

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Tutkijat ovat huomanneet, että 1980-luvun jälkeen syntyneet nuoret eivät enää tunne maailmaa ilman internetiä ja mobiililaitteita: ne ovat osa heidän päivittäisiä sosiaalisia ja älyllisiä käytäntöjään. Tätä sukupolvea kutsutaan diginatiiveiksi. OECD:n selvitysten mukaan 95 prosenttia suomalaisista lapsista käytti vuonna 2010 digitaalista teknologiaa vapaa-aikanaan, enimmäkseen viihdekäytössä. Vain 35 prosenttia hyödynsi sitä koulussa opiskelun apuna. On siis syntynyt valtava kuilu nuorten tietokäytäntöjen ja koulun tietokäytäntöjen välillä. Suomessa onkin huomattu, että oppilailla on ongelmia erityisesti koulumotivaatiossa.”*

Laatikko 6.1 Koulutuksen ja osaamisen tulevaisuuden haasteita

Korkealaatuinen koulutusjärjestelmä on keskeinen osa suomalaista identiteettiä ja Suomen myönteistä kuvaa ulkomailla. Suomalaisnuorten osaaminen on kansainvälisissä tutkimuksissa osoittautunut olevan maailman huippuluokkaa. Myös suomalaisten aikuisten lukutaito, numerotaito sekä tietotekniikkaa soveltava ongelmanratkaisutaito ovat kansainvälisessä vertailussa erinomaisia. Kansainvälisessä aikuistutkimuksessa (PIAAC) Suomi oli maiden välisessä vertailussa toiseksi paras maa kaikilla tutkituilla osa-alueilla³⁹. Suomen poikkeuksellisen nopea nousu tuottavuuden ja teknologian eturintamaan ei olisi ollut mahdollista ilman pitkäjänteistä panostamista inhimilliseen pääomaan ja osaamiseen kaikilla yhteiskunnan tasoilla. Tässä eturintamassa pysyminen vaatii ponnisteluja jatkossakin.

Uusimmat tutkimukset ovat tuoneet esiin huolenaiheita. 2000-luvun alkupuolen oppimistulosten positiivinen kehitys on kääntynyt useiden mittareiden mukaan laskevaan suuntaan. Ikäryhmien väliset erot ovat suuria. Suomessa erityisesti 20–39-vuotiaiden taidot ovat erinomaiset. Sitä vanhemmissa ikäryhmissä taitojen hallinta heikkenee tasaisesti, ja sitä nuoremmat ovat myös taidoiltaan hieman heikompia. Monet tutkimukset ja vertailut osoittavat myös, että emme ole kärkimaita hyödynnettäessä ICT:tä opetuksen ja oppimisen tukena. Kunnittaiset ja oppilaitosten väliset erot digitaalisten palvelujen hyödyntämisessä ovat lisääntyneet.

Vanhempien koulutustausta ja sosioekonominen asema vaikuttavat voimakkaasti lapsen koulumenestykseen. Erot hyvinvoinnissa ja koulutusasenteissa heijastuvat puolestaan nuorten oppimiseen ja osaamistason kehitykseen. Alueiden korkea työttömyysaste, keskimääräistä alhaisempi koulutustaso ja suuri vieraskielisten asukkaiden määrä selittävät valtaosan koulujen välisistä oppimistuloserosta. Siksi on kiinnitettävä huomiota kouluoloihin niillä koulunkäyntialueilla, joilla nämä tekijät vallitsevat. Koulutuksellista eriarvoisuutta on vähennettävä, jotta jokaiselle lapselle ja nuorelle voidaan taata oikeudenmukaiset ja tasa-arvoiset lähtökohdat.

³⁹ Malin, Sulkunen ja Laine (2013).

7 MENESTYKSEN JA HYVINVOINNIN PERUSTANA ON SIVISTYS, YHTEISÖLLISYYS JA OSALLISUUS

Kestävän kasvun ja kansalaisten hyvinvoinnin perustana on sivistys, yhteisöllisyys ja osallisuus. Yhteisöllisyys takaa, että välitämme toisitamme ja luotamme toisiimme. Yhteisöllisyyden edellytyksenä on, että eriarvoistumiskehitys taittuu. Sivistys auttaa arvostamaan ja ymmärtämään erilaisuutta. Monimuotoisuuden arvostaminen ja kääntäminen innostukseksi on kestävän kasvun edellytys.

Yhteisöllisyyden ja sivistyksen perustat ovat tulevina vuosikymmeninä muutosten edessä. Yhteiskunnan monimuotoisuus ja moniarvoisuus lisääntyvät. Ympäröivän yhteiskunnan hahmottaminen ja sen muutosten ymmärtäminen on entistä haastavampaa. Digitaalijan yhteisöllisyys ja verkostot tuovat uuden lisänsä yhteiskunnan toimintaan. Kansalaisyhteiskunta on siirtymässä verkkoon. Muutoksessa on paljon positiivista. Ihmisillä on enemmän mahdollisuuksia osallistua ja osallistumisen kustannukset ovat pienet. Erilaiset joukkoistamisen muodot avaavat paljon uusia mahdollisuuksia uudelle avoimelle tavalla toimia ja toteuttaa demokratiaa. Osallistuminen ja yhteisöt tulevat kuitenkin olemaan paljon nykyistä monimuotoisempia. Virtuaaliyhteisöllisyydessä ja ihmisten kanssakäymisessä virtuaalimaailmassa on myös negatiivisia piirteitä. Virtuaalimaailman ihmisten välinen kanssakäyminen ei korvaa aitoja ihmissuhteita ja vaarana on esimerkiksi yksinäisyyden lisääntyminen.

***Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030:* ”Yhteiskuntarauhan vuoksi on tärkeää, että lapset oppivat pienestä pitäen ottamaan toisen ihmisen perspektiivin ja näkemään asioita erilaisista näkökulmista. Tämä lisää mielen avaruutta ja suvaitsevaisuutta. Tulevaisuuden taitojen osana on oivaltaa, että tarvitsemme hyvin erilaisia ihmisiä. Ihmisten keskinäinen kunnioitus on tehokkaan tiimityön edellytys. Uusien näkökulmien ottaminen ja erilaisuudesta innostuminen luovat pohjaa myös innovaatiotalouden syntymiselle.”**

Valtion rooli digitaalitaloudessa tulee muuttumaan. Useimpien yksilöiden elämässä virtuaalinen ja fyysinen, globaali ja lokaali elämä lomittuvat toisiinsa saumattomasti. Kansalaisidentiteetti ja kansalaisvastuu eivät ole itsestään selvinä pysyviä asioita. Suuri osa kansalaisista esimerkiksi voi hoitaa tulevaisuudessa monia asioita kansainvälisiä palveluita hyödyntäen yli valtioiden rajojen ja ohi julkisen sektorin palvelujen. EU:n kotimarkkinoilla yhä useampia palveluita ja tuotteita on mahdollista hankkia mistä maasta tahansa ja kansalaiset myös toimivat eri maissa. Digitaalitaloudessa nykyistä useammat kansalaiset haluavat ja pystyvät ottamaan suuremman vastuun omien asioidensa hoitamisesta ja hyödyntämään käytössä olevaa tietoa. Yhteisöllisyyttä ja osallisuutta rakennetaan yhä enemmän digitaalisten palvelujen avulla. Julkinen sektori voi keskittyä toimimaan mahdollistajana. Digitaalitalous mahdollistaa myös julkisen sektorin tuottavuuden kasvun ja voimavarojen paremman kohdentamisen.

Suomalaisen yhteiskunnan vahvuutena on, että ihmisistä pidetään huolta. Pitkän aikavälin seuranta osoittaa, että kansalaiset ovat pysyvästi hyvin huolissaan eriarvoisuudesta ja syrjäytymisestä. Eriarvoistumiskehityksen estämisen tulee olla tärkeässä asemassa senkin vuoksi, että kehityksen kääntäminen positiiviseksi on haastavampaa tulevaisuudessa. Köyhyys ja huono-osaisuus, sosiaaliset kolhut ja yksinäisyys ovat keskeisiä asioita, joita on ehkäistävä kansalaisten toimintakyvyn ja elämänhallinnan mahdollistamiseksi. Pelkän sosiaaliturvan varassa elävillä on suuri riski syrjäytyä yhteiskunnasta. Terveyserot ovat kasvussa ja terveysongelmat keskittyvät erityisesti eri tavoin huono-osaiseen väestöön. Terveelliset elintavat ja terveyden ylläpito ovat olennaisia hyvinvoinnin edellytyksiä. Erityinen tulevaisuuden huoli on liikkumaton elämäntapa, joka heikentää työelämän tuottavuutta, kilpailukykyä ja on voimakkaasti yhteydessä väestöryhmien välisiin terveys- ja hyvinvointieroihin sekä syrjäytymiskehitykseen. Liikunnan edistäminen on integroitava osaksi yhteiskunnallista terveys- ja hyvinvointipolitiikkaa. Isojen tavoitteiden ohella huomio tulisi olla konkreettisissa askelissa kannustaen yksilöitä osallistumaan täysimääräisesti yhteiskuntaan ja työelämään henkisesti ja fyysisesti hyvinvoivana. Ihmisarvoinen elämä on turvattava kaikissa olosuhteissa.

Erityisenä huolena on nuorten syrjäytyminen, lasten ja lapsiperheiden eriarvoistuminen ja syrjäytymisen siirtyminen yli sukupolvien. Arvioiden mukaan noin 30 000 nuorta on kokonaan työelämän tai opiskelujen ulkopuolella. Syrjäytyminen yhteiskunnasta jo nuorena on inhimillinen tragedia. Hyvin pienelläkin varhaisella tuella voidaan estää isojen ongelmien syntyminen. Yhteiskunnan tehtävä on tukea lasten ja perheiden kehitystä mahdollisimman hyvin riippumatta siitä, millaiset lähtökohdat heillä on. Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että lasten ja nuorten ongelmien ehkäiseminen on miltei aina tuloksellista. Suomessa on yli miljoona alle 17-vuotiasta. Kun väestö ikääntyy, meidän on yhdessä pidettävä entistä paremmin huolta jokaisesta lapsesta ja nuoresta. Tarvitsemme tulevaisuuden tekijöitä.

Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen on laaja-alainen tehtävä. Se ei onnistu pelkästään sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteillä. Varhainen tuki ja ennalta ehkäisevä työ edellyttävät eri sektoreiden tiivistä yhteistyötä. Riittävät ja laadukkaat peruspalvelut ovat tärkeitä ja koko perhe on otettava huomioon lasten ja nuorten ongelmien ehkäisyssä. Lapsiperheiden palvelujen on muodostettava kokonaisuus, jossa kaikki osat tukevat saumattomasti toisiaan. Lasten kouluvalmiuksien ja koulutuksen tukeminen ovat keskeisiä keinoja. Nykynuorien täytyy tehdä suuria elämäänsä liittyviä päätöksiä entistä nuorempina. On tärkeää antaa nuorille kaikki mahdollinen tuki eri elämäntilanteissa: koulussa, uravalinnassa, opiskelussa ja työelämään siirtymisessä.

Laatikko 7.1 Toimenpiteitä lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi

Politiikkatoimien vaikuttavuusselvityksen mukaan lasten ja nuorten syrjäytymistä ehkäisevien toimenpiteiden ja palveluiden vaikuttavuudesta on hyvin vähän tutkimus- ja arviointitietoa ja sitä tulisi lisätä järjestelmällisesti. Tuoreessa selvityksessä ”Mitä tiedämme politiikkatoimien vaikuttavuudesta lasten ja nuorten syrjäytymisen sekä hyvinvointierojen vähentämisessä”⁴⁰ todetaan, että 1990-luvulla monissa kunnissa säästettiin lasten, nuorten ja perheiden palveluissa, ja leikkaukset ovat sittemmin näkyneet korjaavien palvelujen tarpeen kasvuna. Painopisteen siirtäminen korjaavasta työstä ennalta ehkäisevään työhön edellyttää säännösten kehittämisen lisäksi myös resursiohjausta ja riittäviä henkilöstövoimavaroja perheiden palveluissa. Investoinnit lasten ja perheiden peruspalveluihin tuovat pidemmällä aikavälillä suurempia säästöjä lastensuojelun ja korjaavien erityispalvelujen tarpeen vähentyessä. Selvityksessä todetaan, että peruskoulun oppilashuolto ja oppilaanohjaus ovat merkittävässä roolissa. Onnistunut siirtymävaiheiden yli ulottuva ohjaus auttaa nuorta valitsemaan realistisen ja motivoivan urapolun ja vähentää toisen asteen opintojen keskeytyksiä. Nuorisotakuu ja koulutustakuu ovat keskeisiä keinoja, mutta varsinkin heikoimmassa asemassa olevien kohdalla takuiden toteutumisessa on edelleen puutteita. Nykyistä oppisopimuskoulutusta ja työpajoja voitaisiin kehittää nykyistä lähemmäksi työelämää. Tärkeää olisi keskittyä erityisesti voimavaroja ja onnistumisen kokemuksia lisääviin toimenpiteisiin.

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Vuonna 2030 kansalaiset kokevat elämänsä mielekkääksi ja arvokkaaksi. Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta tukee sekä yksilöiden selviytymistä että yhdessä tekemistä. Suomalaisten elintavat ovat terveelliset sekä yhteisön että ympäristön näkökulmista. Ihmisten terveydestä pidetään huolta kokonaisvaltaisesti sekä fyysisen että henkisen terveyden osalta. Toimiviksi todistetut ratkaisut muun muassa ennaltaehkäisevän terveydenhoidon, mielenterveyden ja vanhenevan väestön palvelujen alueilla ovat menestyviä vientituotteita. Niitä kehitetään sujuvalla julkisen ja yksityisen sektorin sekä järjestöjen yhteistyöllä. Hyvinvointipalvelujen ja terveydenhuollon markkinat kasvavat nopeasti kehittyvissä maissa, joiden kanssa Suomi tekee systemaattista yhteistyötä.”*

Kestävän kasvun edistämiseksi on olennaista, että yhteiskunnan kansainvälisyys, moniarvoisuus ja monimuotoisuus lisääntyvät. Meidän on myös kyettävä arvostamaan ja hyödyntämään erilaisuutta. Erilaisuuden hyväksyminen ja jokaisen arvostaminen auttavat vahvistamaan yhteiskunnan yhtenäisyyttä. Arvostuksen ja keskinäisen kunnioituksen lähtökohtana on korkea sivistys, jonka perusteita luodaan jo varhaiskasvatuksessa.

On arvioitu, että tulevaisuuden mosaiikkimaisessa yhteiskunnassa, kansainvälisesti, kansallisesti ja organisaatioiden välillä, sopimusten laatiminen monimutkaistuu. Eri näkökulmia ja osapuolia on enemmän ja pitkän aikavälin sitovuutta on vaikea saavuttaa muutostahdin nopeutuessa. Toisaalta on nähtävissä sopimusten määrän kasvaminen, kun monimutkaistuvaa maailmaa pyritään hallitsemaan. Olennaisinta on kuitenkin keskinäisen yhteiskunnallisen luottamuksen

⁴⁰ Ristolainen, Varjonen ja Vuori (2013).

säilyttäminen. Suomella on ollut vahva luottamuspääoma ja luottamusyhteiskunnan säilyttäminen on tulevaisuudessa tärkeää. Keskinäistä luottamusta yhdessä tekemiseen voimme edelleen vahvistaa.

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Suomi on luottamusyhteiskunta, joka tarjoaa joustavasti jokaiselle sopivat palvelut käyttäen tehokkaasti hyväksi teknologisia mahdollisuuksia. Suvaitsevaisiksi ja toisia kunnioittaviksi opitaan arjessa, sekä koulussa että työelämässä. Maamme tekee reilua kansainvälistä työvoimayhteistyötä, erityisenä kilpailuvalttina naisten tasa-arvoinen asema työelämässä.”*

Kansalaisen ja julkisen sektorin välinen työnjako ja vastuut tarvitsevat uutta määrittelyä tulevaisuuden digitaalitaloudessa, jossa kansalaiset pystyvät toimimaan kaikkialla. Kansalaisilla on oltava mahdollisuudet vaikuttaa ja ottaa omalle vastuulleen osa tehtävistä. Yksilöt yhdessä kantavat vastuuta ja osallistuvat yhteisen tulevaisuuden luomiseen.

Vaikuttamismahdollisuuksia on tulevaisuudessa enemmän ja kansalaisyhteiskunta toimii yhä enemmän myös virtuaaliyhteisöissä. Toisaalta myös erilaiset lähidemokratian muodot ja paikallisvaikuttaminen kasvattavat merkitystään. Kolmannen sektorin merkitys tulee yleisesti kasvamaan. Erilaiset vaikuttamisen ja osallisuuden muodot monipuolistuvat, jos niille annetaan tilaa ja uusia vaikuttamisen muotoja myös hyödynnetään. Avoimuus, läpinäkyvyys, vuorovaikutteisuus ja kaikkien mahdollisuus osallistua aktiivisesti ovat olennaisia kriteerejä määrittäessä tulevaisuuden vaikutuskanavia⁴¹.

Jotta kaikki pärjäävät yhteiskunnassa, osaamisen ja kykyjen rakentaminen varhaiskasvatuksesta lähtien on avainasemassa. Jokaisen panos on tärkeä ja jokaisen panoksen tulisi olla arvokas. Yhteisöllisyys ja luonnon kunnioitus sekä muut kestävät arvot ovat tulevaisuuden menestyksen kannalta kriittistä. Näitä arvoja rakennamme nyt lastemme kanssa.

⁴¹ Suomi on mm. mukana kansainvälisessä avoimen hallinnon kumppanuusohjelmassa (*Open Government Partnership, OGP*) ja sitoutunut ohjelman julistukseen (www.avoinhallinto.fi).

Laatikko 7.2 Henkisen kulttuurin vahvistaminen (Lähde: Castells & Himanen, 2013)

Kestävän kasvun mallin ratkaiseva linkki on lopulta kulttuurinen. Kulttuurinen linkki määrittää viime kädessä kestävän hyvinvoinnin ja kestävän talouden sekä niiden yhdistelmän edellyttämien uudistusten onnistumisen tai epäonnistumisen. Henkinen kulttuuri on arvokkaan elämän yhteiskunnan pääpilari. Kulttuurisella tasolla kestävän kasvun mallin rakentamisen onnistumisen kannalta ratkaisevassa asemassa on kolme tekijää.

(1) Luovuuden kulttuuri

Tässä kohtaa sille voi käyttää myös nimitystä "luovan yrittäjyyden kulttuuri", ymmärtäen sana 'yrittäjyys' laajasti nimenä mille tahansa aktiiviselle oman potentiaalinsa toteuttamiselle.

Suomen tulevaisuuden kannalta eräät kaikkein suurimmat haasteet liittyvät sen luovuuden kulttuuria tukahduttaviin vastavoimiin. Kulttuurinen taso ei kannusta vaan pikemminkin voimakkaasti ehkäisee yrittämistä. Tämä liittyy kahteen tekijään, jotka ovat kuin saman kolikon kaksi puolta. Ensinnäkin yrittämisessä epäonnistuminen nähdään yhä henkilökohtaisena epäonnistumisena, kulttuurisessa kehyksessä jota voi kutsua "häpeän kulttuuriksi". Tämä on täysin vastakkainen esimerkiksi Piilaakson kulttuurille, jossa epäonnistumiset nähdään jopa meriitteinä: epäonnistumiset osoittavat, että olet yrittänyt ja ettet ole siitä huolimatta luovuttanut.

Toiseksi tämä linkittyy ajatukseen, jonka mukaan kukaan ei saisi menestyä enempää kuin toiset eli "kateuden kulttuuriin". Suomalaisten vastaukset eri arvo- ja asennetutkimuksiin voisi summata henkisenä kulttuurina näin: Suomessa ainoa vähemmän sallittu asia kuin epäonnistua on itse asiassa onnistua! Mikäli tämä henkinen tila luovuuden kulttuurin suhteen jatkuu – eräänlaisena vääristyneenä tulkintana siitä, mitä tasa-arvo yhteiskunnallisena arvona merkitsee – se tulee olemaan merkittävä este koko Suomen pyrkimykselle uudistaa luovasti taloutensa sekä hyvinvointinsa ja luoda tulevaisuudessa onnistumiseksi tarvittava kestävän kasvun malli.

(2) Avoimuuden kulttuuri

Toinen ratkaisevan tärkeä kulttuurinen tekijä on avoimuuden kulttuuri. Kulttuurinen identiteetti on pidemmällä tähtäimellä avainlinkki kestävän talouden ja hyvinvoinnin "hyvän kehän" tai "noidankehän" syntymisen kannalta. Vahva kollektiivinen identiteetti voi olla monilla tavoin vahvuus: se voi tarjota vahvan perustan linkittää taloudellinen kehitys hyvinvoinnin kehitykseen kaikki mukaan ottavalla tavalla – joka näin samalla legitimoisi koko kehitysmallia.

Vahva kulttuurinen kollektiivinen identiteetti voisi olla erityisesti vahvuus, jos kaikki maassa asuvat ihmiset nähtäisiin yhtä lailla "suomalaisina" riippumatta siitä ovatko he sattuneet syntymään alun perin jossakin muualla. Tässä tapauksessa Suomi voisi luoda poikkeuksellisen vahvuuden yhdistämällä voimakkaan kollektiivisen kulttuurisen identiteetin muualta tulevien suhteen vahvaan integroivaan avoimuuteen.

(3) Luottamuksen kulttuuri

Lopulta kolmas kulttuurisesti keskeinen tekijä on luottamuksen kulttuuri. Tähän ulottuvuuteen sisältyy Suomen kannalta positiivisempi tilanne. Luottamuksen kulttuuri on Suomen mallin suurimpia vahvuuksia, joka on aiemmin mahdollistanut vaikeatkin eri osapuolet yhteen tuovat ”yhteiskuntasopimukset”, jollaista nyt myös kestävän kasvun malli edellyttää.

Jos Suomi ei kykene uudistamaan tässä mainittuja kolmea kulttuurisen tason tekijää, niin Suomella saattaa olla tulevaisuudessa edessään kukoistuksen sijaan kuihtumisen kohtalo. Lopulta kaikki riippuu siitä minkälaisen kulttuurin Suomi antaa voittoa: luovuuden, avoimuuden ja luottamuksen kulttuurin – vai antaako se periksi niiden vastakohtalle?

Laatikko 7.3 Kansainvälinen tutkimushanke: Suomen mallin valttikortti on informationaalisen ja inhimillisen kehityksen ”hyvän kehä” (Lähde: Castells & Himanen, 2013)

Suomen mallin erityismahdollisuus on muodostaa vahvuudekseen kilpailukykyisen talouden ja kaikki mukaan ottavan hyvinvointivaltion välinen, toisiaan ruokkiva ”hyvän kehä”. Tällaisessa kehitysmallissa inhimillinen kehitys tuottaa hyvinvointivaltion kautta osaavia ja hyvinvoivia ihmisiä jatkamaan talouden menestystä. Ja informationaalinen kehitys, jossa informaatioteknologian hyödyntäminen yhdistyy uuteen johtamis- ja työkuulttuuriin, puolestaan mahdollistaa hyvinvoinnin rahoittamisen jatkamisen.

Suomen ”hyvän kehän” mallin toteutuminen edellyttää sen hyväksyttävyyttä ja ihmisten luottamukseen perustuvaa halua osallistua siihen. Juuri heikon luottamuksen ja alhaisen legitimitetin tähden monet muut kansainvälisen tutkimushankkeen analysoimista eri maiden kehitysmalleista ovat ongelmissa.

Suomella on vahvassa luottamuksen kulttuurissaan maailmanlaajuisesti poikkeuksellisen hyvä lähtökohta onnistua yhdistämään yhteiskunnan osapuolet tällaiseen mallin uudistukseen niin, että ihmiset kokevat kehitysmallin oikeutetuksi.

8 JULKINEN SEKTORI KESTÄVÄN KASVUN TUKENA

Julkisella sektorilla – keskushallinnolla, aluehallinnolla ja kunnilla – on merkittävä rooli kestäväen kasvun mahdollistajana, uusien ajatusten ja toiminnan aloitteellisena omaksujana ja kokeilijana sekä hyvien toimintamallien skaalaajana laajempaan käyttöön⁴². Ketteryyttä, avoimuutta ja intoa kokeilla yhdessä uutta on vahvistettava ilman, että vaarannetaan hyvän hallinnon tavoitetta luoda yhteiskuntaan vakautta, ennakoitavuutta ja oikeusvarmuutta. Laadukkaat, kattavat hyvinvointipalvelut ja hyvä hallinto tukevat yhdessä kestäväää kasvua ja yhteiskunnan eheyttä. Palvelut sekä politiikan ja hallinnon järjestelmät kaipaavat kuitenkin määrätietoista jatkuvaa kehittämistä. Tämän saavuttamiseksi tarvitaan parempaa tiedon hyödyntämistä päätöksenteossa, päätösten jämäkkää toimeenpanoa ja niiden vaikutusten huolellista arviointia.

Digitaalitalouden eteneminen mahdollistaa uudenlaista toimintaa ja haastaa entisiä rakenteita. Perinteinen hallinto ei tuota tyydyttäviä tuloksia vahvojen keskinäisriippuvuuksien maailmassa, jota leimaa tiedon ja kommunikaation kannavien perusteellinen mullistus⁴³. Yhteiskunnan muutoksen nopeus haastaa jäykät järjestelmät etsimään keinoja hallita kokonaisuuksia ja varustautua tulevaan. Tähän muutokseen on tartuttava mitä pikimmiten ja kiihdytettävä tekemisen tahtia.

Tulevaisuuden toiminnan edellytysten luomiseksi valtiolla on merkittävä tehtävä investoida yhteiseen digitaaliseen infrastruktuuriin ja osaamiseen sekä parantaa tuottavuutta ICT:tä hyödyntämällä⁴⁴. Tämä edellyttää toimivaa yhteistyötä ja käytännön tekemistä julkisen sektorin toimijoiden välillä sekä yhteiskunnan muiden toimijoiden kanssa. Erityisesti yhteistyön kansallisen ja paikallisen tason välillä on oltava tiivistä. Kunnat voivat ottaa käyttöön ja kokeilla uusia ratkaisuja, mutta yhteisen tekemisen tehokkuushyötyjen ja laajan hyödyntämisen varmistamiseksi tarvitaan yhteistä kansallista tahtotilaa ja paikallisen tason toiminnan mahdollistamista. Käytännön toiminta tapahtuu julkisen sektorin omilla työpai-

⁴² Kansainvälisen tutkimushankkeen johtopäätöksiä todettiin, että tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunnan luomiseksi valtion tulee ottaa yhä enemmän rooli mahdollistajana (*enabler: supporting the wellbeing innovations of also other actors*), soveltajana (*adopter: adopting the best practices*) ja käytäntöjen skaalaajana (*scaler: scaling of the new best ideas to the whole society*)

⁴³ Valtiovarainministeriön ja valtioneuvoston kanslian aloitteesta toteutetussa viiden eri maan keskushallinnon *Governments for the Future* -hankkeessa on nostettu esiin Suomen tämän hetken kehittämishaasteita korostaen tarvetta tehdä järjestelmien perusteiden syvällistä uudelleen tarkastelua.

⁴⁴ Palvelut ja tiedot käytössä – Julkisen hallinnon ICT:n hyödyntämisen strategia 2012 – 2020 (VM, 2013). ICT 2015 työryhmän toimenpide-ehdotusten toteutus ja toteutuksen seuranta (www.ict2015.fi).

koilla ja muutos vaatii työkalut, yhteisten pelisääntöjen ja johtamisen uudistamista.

Tulevaisuuden digitaalitaloudessa on uudenlaiset edellytykset tuottaa, jakaa ja hyödyntää tietoa. Julkisen sektorin on oltava hyvin aktiivinen avoimessa tiedon jakamisessa ja hyödyntämisessä⁴⁵. Julkisen sektorin on panostettava toimeenpanoon, sitouttamiseen ja ”alhaalta ylöspäin” -toimintakulttuurin luomiseen. Tällä mahdollistetaan tekemistä uudella tavalla ja luodaan myös alustoja kansalaisille, yrityksille ja yhteisöille innovoida ja osallistua. Suomella on mahdollisuuksia olla maailmalla tunnettu testilaboratorio, jossa on rakennettu menestyvää liiketoimintaa avoimeen tietoon ja yhteisöllisyyteen pohjautuvilla palveluilla. Suomalainen luottamusyhteiskunta ja sen hyödyntäminen on perustana tämän menestyksen luomiseksi.

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: ”Vuonna 2030 Suomen hallinto on keventynyt ja sähköistetty. Hallinto ja kansalaisyhteiskunta on kytketty sulavasti yhteen. Tulevaisuudessa kansalaiset tukevat hyvinvointiyhteiskuntaa ja palvelutuotantoa oman havainnointikykynsä ja osallisuutensa avulla. Julkiset palvelut ovat helposti saatavilla verkosta ja myös kasvokkain niille, jotka sitä tarvitsevat. Kaikki tieto on sähköistetty. Tulevaisuudessa Suomessa on toteutettu lakimuutos, jolla yritykset ja hallinto veloitetaan antamaan käyttäjälle häntä koskevat tiedot raakadatan. Jokainen voi hallita ja käyttää omia tietojään. ICT keventää hallintoa ja tuottaa hyvinvointia ihmisten arkeen. Tulevaisuudessa Suomessa on jatkuva ja haastava, paikallinen demokratia ja osallistuva budjetointi yleisesti käytössä. Valtiokeskeisyys on korvattu paikallisuudella. Käytössä on digitaalisen hallinnon beta-versio, johon voi tuoda kokeiltavaksi melkein valmiita ideoita. Virkamiehet sietävät keskeneräisyyttä ja osaavat toimia digitodellisuudessa. He toimivat tarvittaessa myös fasilitaattoreina – auttavat kansalaisia ja yrittäjiä ongelmien työstämisessä ja ratkaisujen löytämisessä.”

Kestävän kasvun mahdollisuuksiin tarttumiseksi tärkeintä on ketterä ja ideoille avoin kokeileva toiminta – oli toiminta sitten digitaalialustoilla tai käytännön fyysisessä maailmassa tapahtuvaa tekemistä, uusia ideoiden testaamista tai muualta kopioitujen ratkaisujen käyttöön ottamista ja jalostamista. Suunnittelukulttuurista on siirryttävä tekemisen kulttuuriin. Kansainvälisten mallien soveltaminen voi tehostaa toimivien ratkaisujen löytymistä.

Julkinen sektori ei kokeile yksin, vaan tekemisen tulee perustua julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyöhön unohtamatta yksittäisen kansalaisen mahdollisuuksia olla mukana. Kokeileminen ei tarkoita tempoilevaa toimintaa, vaan hallittua tekemistä, jonka kokemuksista kyetään oppimaan ja oppia jakamaan. Hyviä ratkaisuja on pystyttävä siirtämään, monistamaan ja jalostamaan nopeasti isommiksi hyödyiksi ja vähemmän onnistuneista kokeiluista on kyettävä

⁴⁵ Ks. mm. www.avoinhallinto.fi. Avoimen tiedon ohjelman tavoitteena on vauhdittaa julkisen hallinnon tiedon avaamista ja käytön lisäämistä.
http://www.vm.fi/vm/fi/05_hankkeet/02381_avoin_tieto/index.jsp

luopumaan nopeasti. Kokeiluilla ei saa vaarantaa kansalaisten oikeusturvaa ja perusoikeuksia eikä kokeilutoiminta saa vaarantaa yhteiskunnan vakautta ja toiminnan ennakoitavuutta.

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Kehityspolkujen murroskohdat – fossiilisten polttoaineiden vähentäminen, uudet teknologiat ja kansainvälinen kilpailu – tarjoavat mahdollisuuksia uudentalaisille yhteistyömuodoille, innovatiivisille kokeiluille ja kasvulle. Ratkaisuja pitää etsiä tieteellisen monialaisuuden sekä yritysten ja yliopistojen yhteistyön kautta. Myös koulutus tulisi uudistaa monialaisuutta tukevaksi. Koska suomalaiset osaajat ovat yksinään kovin pieniä, tarvitaan yhteistyöosaamista. Suomessa vallitsee vahva keskinäinen luottamus, mikä on loistava pohja kilpailuetua luoville kumppanuuksille.”*

Yritykset ja tutkimustoiminta tarvitsevat alustoja kokeilemiselle ja innovaatiotoiminnalle. Innovaatiota tehdään tulevaisuudessa yhä enemmän verkostoissa, joissa on mukana monipuolisesti erilaisia toimijoita ja käyttäjiä. Yhteistoiminta julkisen sektorin toimijoiden kanssa mahdollistaa yrityksille myös yhteiskunnallisen vastuun kantamiseen. Yritykset tarvitsevat kokeiluihin kannustavia markkinoita, joita julkinen sektori voi luoda eri tavoin sääntelyllä ja ohjaamalla julkisia hankintoja innovatiivisuuteen ja kestävyteen kannustavaan suuntaan⁴⁶. Tulevaisuudessakin EU on Suomen tärkeä kotimarkkina, jonka kehittämisessä Suomen on oltava tiiviimmin mukana ennakoiden ja vaikuttaen sääntelyn keventämiseen. Suomen on myös avattava määrätietoisesti omia kotimarkkinoitaan ulkomaiselle kilpailulle.

Kansalaisyhteiskunta tulee olemaan tulevaisuudessa yhä tärkeämpi yhteistyökumppani. Kansalaisyhteiskunnan toiminta muuttaa muotoaan nopeasti digitaali-ajassa ja julkisen sektorin on pysyttävä tässä muutoksessa mukana ja hyödynnettävä sitä. Tarvitaan uudenlaista vuoropuhelua ja yhdessä tekemistä. Kansalaisyhteiskunta ei kuitenkaan voi ottaa vastuuta hyvinvointipalvelujen tuottamisesta ilman, että rakenteet ja toimintatavat määritellään selkeästi. Kunnat ovat tulevaisuudessakin keskeinen kansalaisten hyvinvointipalvelujen järjestäjä ja demokratian yksikkö. Tarvitaan julkisen sektorin, järjestöjen ja yksityisen sektorin yhteistä sopimista vastuista ja rooleista, uusien toimintamallien kokeilemisestä käytännössä sekä resurssien jakamista uusilla tavoilla tämän mahdollistamiseksi. Muutokset eivät saa vaarantaa kansalaisten mahdollisuuksia saada tarvittavia hyvinvointipalveluja.

⁴⁶ Suomi osaamis pohjaiseen nousuun – Tutkimus- ja innovaatiopolitiikan toimintaohjelma (OKM ja TEM, 2012).

Ennakointiraportti Tulevaisuus 2030: *”Uudessa yhteiskuntasopimuksessa on määriteltävä uudelleen työn tekemisen ja sosiaaliturvan ehdot. On päätettävä, mitkä sosiaaliset palvelut järjestetään verovaroin, mitkä kansalaisjärjestöjen kautta ja mitkä ovat yksilön omalla vastuulla. Kaikille ei voida kustantaa samoja palveluja, mutta on yritettävä turvata oikeat palvelut kaikille niitä tarvitseville. Kansalaisten keskinäinen luottamus on rakennettava myös uudelta pohjalta.”*

Tulevaisuuden nopea tekeminen ja kokeileminen tapahtuvat usein paikallisella tasolla kunnissa. Valtion on mahdollistettava nykyistä laajempaa kokeilemistä uusien toimintamallien ja ajatusten testaamiseksi isompina integroituina kuntatason kokonaisuuksina, joissa erityisesti huomioidaan tasapainoisesti kestävä kehityksen eri näkökulmat.⁴⁷ Yksittäiset ihmiset ja paikallisyhteisöt ovat kokeilevan toiminnan suuri voimavara. Osallisuus, yhteisöjen aktiivisuus ja paikallinen tekeminen ovat konkreettisia positiivisia askeleita kohti kestävää kasvua. Julkisen sektorin tehtävä on mahdollistaa kansalaisen osallisuus ja tukea toimintaa.

On hyväksyttävä, että aktiivinen ja ketterä kokeileminen tarkoittaa, että kaikki kokeilut eivät toimi. Tulevaisuudessa vaaditaan hyvää epävarmuuden sietokykyä, nopeaa kokemuksesta oppimista ja kokemusten vaihtamista esimerkiksi kuntien välillä. Kokemusten keräämiseksi ja kokemuksista oppimiseksi tarvitaan parempaa kyvykkyyttä kerätä ja analysoida tietoa arvioiden toiminnan onnistuneisuutta ja vaikutuksia. Tämä edellyttää laadukasta tutkimusta. Olennaista on myös hyvä tilannetietous, jotta ongelmia pystytään ennaltaehkäisemään. Kestävän kasvun ja kansalaisten hyvinvoinnin seuranta on edelleen kehitettävä täydentäen nykyistä seuranta. Yksi mittari ei riitä kattamaan kaikkia kestävä kehityksen ulottuvuuksia, mutta eri ulottuvuuksien suhteen on oltava käytössä tietoa nykytilanteesta.

Tulevaisuuden haasteet ovat moniulotteisia ja keskinäisriippuvaisia. Lähtökohtana tulee olla kestävä kehityksen eri ulottuvuuksien integrointi tasapainoisella tavalla kaikkien päätöksentekoon. Ongelmana on ollut taloudellisen ja sisällöllisen päätöksenteon erillisyyks toisistaan. Ratkaistavien asioiden pilkkominen sektoreittain, hallinnonaloittain ja politiikkaloikoittain ei enää toimi. Edellytys ketterälle ja kestävä kasvua luovalle tulevaisuuden tekemiselle on sektorirajojen poistaminen ja ilmiöiden yhteinen käsittely laajemmilla näkökulmilla⁴⁸. Kyky strategiseen ja ilmiölähtöiseen politiikkaan on kansakunnan menestystekijä. Päätöksenteon tueksi tarvitaan tutkimusta ja kykyä hyödyntää tutkimustietoa. On myös hyväksyttävä, että painopistettä tulee siirtää suunnittelusta toimintaan ja toimi-

⁴⁷ INKA – Innovatiiviset kaupungit -ohjelma 2014–2020 (TEM, 2013).

⁴⁸ Suomi ei paini näiden haasteiden kanssa yksin. Haasteita sekä vastaavia ratkaisuja on tunnistettu myös muissa maissa. Ks. *Governments for the Future* -hankkeen ja esimerkiksi OECD:n *New Approaches to Economic Challenges* -hankkeen aineistoja. Toimenpiteitä toteutetaan Suomessa esimerkiksi keskushallinnon uudistus -hankkeessa (KEHU) sekä valtionhallinnon vaikuttavuus ja tuloksellisuusohjelmassa (VaTu).

malla oppimiseen. Tarvitaan vähemmän strategioita, mutta niiden, joita tehdään, tulee olla merkittävämpiä integroiden eri kestävyysnäkökulmia siten, että päästään strategisesti perusteltuun uudistavaan toimintaan. Tarvitaan myös poliittisten päätösten jämäkkää toimeenpanoa. Tämä kaikki edellyttää julkisen sektorin hallinnon uudistumista ja toimintakulttuurin kehittämistä sekä luottamuksen palauttamista instituutioihin.

Tulevaisuutta koskevien valintojen pohjaksi tarvitaan monipuolista tietoa toimintaympäristön kehityksestä. Suomalaisen ennakkoinnin kenttä on vahva ja siinä on paljon toimijoita niin tiedon tuottajina, välittäjinä kuin käyttäjinäkin, sekä julkisella että yksityisellä sektorilla. Ennakkoinnin kokonaisuus on jatkuvassa muutoksessa ja toiminta on pirstoutunut. Nykytilanteen ongelmia ovat päällekkäinen työ, tiedon huono saatavuus ja käytettävyys, toiminnan epäjatkuvuus sekä merkittävien tulevaisuuden kysymysten jääminen katveeseen. Tulevaisuudessa tarvitaan paremmin tietoa isoista, globaaleista trendeistä ja analyysiä niiden heijastumisesta Eurooppaan ja Suomeen. Jähmeästi muuttuvien megatrendien ohella tarvitaan tilannetietoa nopeampitempoisista ilmiöistä sekä niihin liittyvistä mahdollisuuksista ja riskeistä. Tarvitaan sekä asiantuntijatietoa että kansalaisten arvioita ja avointa tulevaisuuskeskustelua. On otettava käyttöön toimintamalli, jossa avoimessa verkostossa organisoidaan, arvioidaan ja välitetään maailmalla ja meillä tuotettua ennakointitietoa hyödynnettäväksi päätöksenteossa. Hyvin toimiessaan ennakointiprosessi, jossa toimitetaan ja jaetaan yhteistä tietoa, on kansallinen kilpailuetu ja Suomen edelläkävijyyden elementti.

9 YHTEENVETO VALTIONEUVOSTON TAVOITTEISTA JA TOIMINTALINJAUKSISTA

Kestävällä kasvulla hyvinvointia

Valtioneuvoston visio: Vuonna 2030 kaikkien Suomessa on hyvä elää merkityksellistä ja arvokasta elämää. Suomalainen osaaminen ja taloudellinen kasvu ovat luoneet perustan hyvinvoinnille. Suomi on onnistunut rakentamaan kestävästä kasvua omaleimaisiin menestystekijöihinsä nojaten ja kantaen vastuuta sekä Suomessa että globaalisti. Kasvu on edistänyt ihmisten hyvinvointia ympäristön kantokyvyn asettamissa rajoissa. Vastuuta kantavat koko yhteiskunta, yhteisöt ja yksilöt.

Kasvun turvaamiseksi tarvitaan merkittävästi lisää yksityisen sektorin työpaikkoja, korkeaa työllisyysastetta ja tuottavuuden parantumista kaikilla yhteiskunnan sektoreilla. Suomi tarvitsee kestävästä kasvua tavoittelevia yrityksiä, jotka kykenevät tarttumaan avautuviin mahdollisuuksiin nopeasti. Valtiolla on tärkeä tehtävä vahvistaa yhteiskunnan toimintaympäristön edellytystekijöitä näiden yritysten toiminnan turvaamiseksi. Julkisen talouden tulee olla vakaa ja terveellä pohjalla.

Taloudellinen kasvu ei toteudu ilman jatkuvaa, läpi yhteiskunnan toteutuvaa uudistumista. Tulevaisuuden mahdollisuuksien hyödyntämiseksi on nyt käytävä laajapohjaista yhteistä ja avointa keskustelua tulevaisuuden valintojen tekemiseksi huomioiden taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kestävyys. Päätöksentekoon kaikilla tasoilla on integroitava kestävä kehityksen eri näkökulmat tasapuolisesti ja on huomioitava laajemmin eri päätösten vaikutukset.

Suomi on kaikenlaisille yrityksille houkutteleva toimintaympäristö

Tavoite vuonna 2030: Suomi on innostava, houkutteleva ja vakaa toimintaympäristö kaikille yrityksille ja osajille. Elinkeino- ja yritysrakenne on monipuolistunut ja Suomi kestää sen ansiosta paremmin nopeita talouden muutoksia. Erityisesti niiden yritysten, jotka haluavat ja kykenevät uudistumaan sekä kasvamaan globaalisti, on helppo toimia Suomessa.

Suomessa tarvitaan enemmän erilaisia yrityksiä, joista nykyistä suuremman osan tulisi kasvaa. Keskisuurten yritysten ja erityisesti sukupolvenvaihdosvaiheessa olevien yritysten kasvun edellytyksiin on kiinnitettävä huomiota. Virinnyttä ja innostunutta alkavien kasvuyritysten ilmapiiriä on vaalittava ja vahvistettava. Innostusta on kasvatettava koko yhteiskunnassa. Kannusteiden on oltava koh-

dallaan kaikenlaiselle vastuulliselle yritystoiminnalle. Yritystoimintaa tarpeettomasti kahlitsevaa sääntelyä on karsittava.

Digitaalitalous tulee mahdollistamaan kaikenlaisten yritysten ja organisaatioiden toimimisen uusin tavoin. Jotta Suomi olisi tulevaisuuden maailman paras paikka vastuullisille yrityksille sijoittaa toimintojaan ja toimia täältä käsin maailmalla, tarvitaan yhteiskunnan panostuksia digitaaliseen ja fyysiseen infrastruktuuriin sekä turvallisuuteen ja vakauteen. Tarvitsemme hyvät kulkuyhteydet Eurooppaan ja muualle maailmaan. Kaupunkiympäristöjemme tulee olla tulevaisuudessa kansainvälisesti houkuttelevia innovaatiokeskittymiä yritysten sijoittaa toimintojaan ja osajien elää. Suomen mainetta maailmalla on edelleen vahvistettava.

Työn, oppimisen ja yrittämisen uusi liitto

Tavoite vuonna 2030: Työ luo edellytykset hyvinvoinnille ja kestäväälle kasvulle. Jokaiselle on taattu mielekästä tekemistä. Tämän saavuttamiseksi tarvitaan nykyistä joustavampia ratkaisuja työntekoon ja oppimiseen. Rohkean kokeileva yrittäjäkulttuuri on kasvun edellytys.

Työnteon ja oppimisen erilaisten jaksojen tulee limittyä ja vuorotella paljon nykyistä joustavammin ja tehokkaammin läpi elämänvaiheiden työn tarjonnan kasvattamiseksi. Elämän eri osa-alueiden – työ, opiskelu, yrittäminen, perhe-elämä ja sosiaalinen elämä – väliset rajat loiventuvat. Työmarkkina-, koulutus- ja sosiaaliturvajärjestelmien on luotava hyvät edellytykset sille, että jokainen pääsee mukaan antamaan panoksensa kykyjensä mukaan sosiaalisesti kestävästi. Nuoret ovat tulevaisuuden tekijöitä ja menestyksen rakentajia. Nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn on kiinnitettävä erityistä huomiota. Tulevaisuudessa tarvitaan kaikkien panosta.

On huolehdittava, että kannustimet henkilökohtaiseen yritteliäisyyteen ja yrittäjyysriskin ottamiseen ovat kohdallaan. Monipuolistuvat yritystoiminnan ja yrittäjyyden muodot vaativat uudenlaista ajattelua ja yhteistä pelisääntöjen sopimista.

Digitaalitalouden työelämän muutokset ja kasvava työelämän monimuotoisuus edellyttävät työelämän käytäntöjen uudistamista. Teknisten uusien ratkaisujen rinnalla on erityisesti kehitettävä johtamista ja toimintatapoja. Julkisen sektorin on oltava tässä esimerkki. Työelämän laatua on kehitettävä huomioiden erilaiset työn tekijät ja yhteisöt.

Yhteiskunnan kansainvälisyyttä on vahvistettava, jotta pärjäämme globaalissa kilpailussa. Suomen on lisättävä työperäistä maahanmuuttoa, ulkomaisten opiskelijoiden määrää ja suomalaisten kansainvälistä liikkuvuutta.

Menestyksen ja hyvinvoinnin perustana on sivistys, yhteisöllisyys ja osallisuus

Tavoite vuonna 2030: Kansainvälisyys, moniarvoisuus ja keskinäinen kunnioitus sekä kaikkien arvostus ja yhteisöllisyys ovat perustana tulevaisuuden menestykselle. Suomessa on kaikille tasa-arvoiset mahdollisuudet ja eriarvoistumiskehitys on taittunut.

Korkea sivistys ja osaaminen ovat tulevaisuuden kasvun ja hyvinvoinnin keskeinen lähde, jota on vaalittava. Sivistystä on jokaisen ihmisen arvostaminen, erilaisuuden hyväksyminen ja avoin asenne sekä halu oppia. Nämä ovat tärkeitä perusteita, joita kaikkia on vahvistettava koulutuksessa ja varhaiskasvatuksessa. Laadukas osaaminen on ollut Suomen perinteinen vahvuus ja emme saa menettää tässä kilpailukykyämme. Jotta koulutus vastaa tuleviin tarpeisiin, tarvitaan jo nyt koko koulutusjärjestelmän kriittistä tarkastelua ja jatkuvaa uudistamista.

Kansalaisten vastuu itsestään ja lähimmäisistään tulee kasvamaan ja sen tueksi tarvitsemme yhteisöllisyyttä, joka tarjoaa jokaiselle turvaa ja huolenpitoa. Ikään-tyvien toimiminen kansalaisyhteiskunnassa on hyödynnettävä ja arvostettava korkealle. Tarvitaan vahvaa näkemystä sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta ja yhteisöllisyydestä.

On huolehdittava kansalaisten ja yhteiskunnan eri toimijoiden välisen luottamuksen säilymisestä ja syventämisestä. Selkeä vastuuden jakaminen ja yhteiset pelisäännöt kasvattavat luottamusta. Digitaaliloudessa kansalaisten, kuntien ja valtion välinen työnjako ja vastuut tarvitsevat tarkistusta ja uudelleenmäärittelyä. Eriarvoistuminen rapauttaa luottamusta ja tämä on estettävä. Tarvitaan kaikkien mukanaoloa ja kaikille on taattava tasa-arvoiset mahdollisuudet koulutukseen ja julkisiin palveluihin. Lasten ja nuorten ongelmien ennaltaehkäisy jo varhaisessa vaiheessa on avain tulevaisuuden menestykselle. Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen sekä syrjäytymisen ehkäiseminen vaativat hallinnonalarajat ylittävää tiivistä yhteistyötä.

Julkinen sektori kestävä kasvun tukena

Tavoite vuonna 2030: Tulevaisuuden kestävä kasvun rakentamiseksi yhteiskunnan kaikilla toimijoilla on intoa tehdä uutta yhdessä. Kansalaisyhteiskunta ja uusia ratkaisuja kehittävät yritykset ja tutkimus- ja kehitysorganisaatiot toimivat tasaveroisina kumppaneina julkisen sektorin rinnalla. Julkinen sektori kaikilla tasoilla toimii avoimesti ja uusia ratkaisuja ennakkoluulottomasti kokeillen sekä kestävä kasvun markkinoita luoden. Julkisen sektorin omat toimintaedellytykset tukevat nopeutta, avoimuutta ja innovatiivisuutta.

Suomen julkisella sektorilla – keskushallinto, alueellinen hallinto ja kunnat – on mahdollisuuksia olla digitaalitalouden maailmassa esimerkkinä ja luoda kestävä kasvua avoimuudella ja ketteryydellä yhteistyössä yksityisen ja kolmannen sektorin kanssa. Laadukkaat, kattavat hyvinvointipalvelut ja hyvä hallinto tukevat yhdessä kestävä kasvua ja yhteiskunnan eheyttä. Yhteiseen digitaaliseen infrastruktuuriin on panostettava. Digitaalitaloudessa erilaiset vaikuttamisen muodot monipuolistuvat. Valtion sekä kuntien on tartuttava tähän isona mahdollisuutena. Vaaditaan nykyistä avoimempaa tiedon jakoa, valmistelua ja yhteistä keskustelua.

Uudistava ja kokeileva innostunut toimintakulttuuri on saatava läpileikkaavaksi valtionhallinnossa ja kunnissa. Kokeiluja tehdään yhteistyössä yksityisen ja kolmannen sektorin kanssa. Kokeilujen toteutuksessa tulee huomioida kansalaisten perusoikeudet ja toiminnan vakauden säilyminen. Kokeiluissa on määrän sijaan kiinnitettävä huomio laatuun ja kokemusten analysointiin sekä tuloksien hyödyntämiseen. Valtionhallinto ja kuntasektori on tuotava tiiviimpään yhteistyöhön luomaan uusia kokeilemisen alustoja paikallistasolla. Sääntelyä, julkisia hankintoja ja muita keinoja on hyödynnettävä kokeilujen mahdollistamiseksi.

Valtionhallinnon ja kuntasektorin kokemuksista oppimista ja analyysikykyjä on vahvistettava. Valtioneuvoston työskentelyn on oltava tavoitehakuista koko valtioneuvoston näkökulmasta eikä hallinnonalarakenteisiin perustuvaa. Kestävyyden eri näkökulmien integrointi päätöksentekoon on iso muutos, joka vaatii paljon työtä tulevina vuosina. Riskien hallintaan ja muutoksiin varautumiseen sekä epävarmuuden sietokyvyn kasvattamiseen on kiinnitettävä huomiota. Julkisen sektorin on toimittava itse esimerkin näyttäjänä ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävällä tavalla. Julkisen sektorin on vaadittava ja luotava kannusteet sille, että myös yritykset toimivat kestävästi tulevaisuuden globaalissa digitaalitaloudessa. Suomen tulee olla kansainvälisessä yhteistyössä kestävä ja vastuullista yritystoimintaa koskevien pelisääntöjen luomisen aloitteellinen toimija.

Tulevaisuuden menestyksen ja hyvinvoinnin takaamiseksi yhteiset visiot ja tulevaisuustyö on kyettävä siirtämään konkreettisiksi teoiksi. Valtionhallinnon strategisen työskentelyn läpilyöntikykyä ja vaikuttavuutta on parannettava. Tulevien vuosikymmenien yhteisten globaalien haasteiden vaikutuksia ja mahdollisuuksia Suomelle on ennakoitava ja arvioitava nykyistä laajemmin ja syvällisemmin. Tämän tueksi luodaan kansallinen ennakkoinnin toimintamalli, jonka puitteissa yhdessä tuotetaan ja kootaan sekä välitetään suomalaista ja kansainvälistä ennakointitietoa yhteiseen käyttöön.

LÄHTEET

Kansalliset ja kansainväliset politiikkalinjaukset sekä toimintaohjelmat

Liikenne- ja viestintäministeriö (2012). *Viestintäpolitiikan KIDE-ohjelma*. Saatavissa: <http://www.lvm.fi/web/hanke/kide-ohjelma>, luettu 17.5.2013.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2012). Kilpailukykyä ja hyvinvointia vastuullisella liikenteellä – Valtioneuvoston liikennepoliittinen selonteko eduskunnalle 2012. Saatavissa: <http://www.hare.vn.fi/upload/Julkaisut/17748/670671812912207.PDF>, luettu 7.5.2013.

OECD (2011). *Towards Green Growth*. Saatavissa: <http://www.oecd.org/greengrowth/48224539.pdf>, luettu 10.5.2013.

Opetus- ja kulttuuriministeriö & työ- ja elinkeinoministeriö (2012). *Suomi osaamis pohjaiseen nousuun – Tutkimus- ja innovaatiopolitiikan toimintaohjelma*. Saatavissa: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tiede/tutkimus_ja_innovaationeuvosto/erillisaraportit/liitteet/TINTO_12.12.2012.pdf, luettu 6.5.2013.

Puolustusministeriö (2011). *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*. Saatavissa: <http://www.yhteiskunnanturvallisuus.fi/fi/materiaalit>, luettu 4.6.2013.

Puolustusministeriö (2013). *Suomen kyberturvallisuusstrategia*. Saatavissa: <http://www.yhteiskunnanturvallisuus.fi/>, luettu 22.4.2013.

Sisäasiainministeriö (2013). *Valtioneuvoston periaatepäätös Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiasta*. Saatavissa: http://www.intermin.fi/download/44618_Maahanmuuton_tulevaisuus_2020_.pdf, luettu 20.6.2013.

Sisäasiainministeriö (2013). *Maahanmuuton tulevaisuus 2020 – työryhmän ehdotus*. Sisäasiainministeriön julkaisut 5/2013. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2011). *Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020 – Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2011/1. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Tutkimus- ja innovaationeuvosto (2010). *Tutkimus- ja innovaatiopolitiittinen linjaus 2011–2015*. Saatavissa: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tiede/tutkimus_ja_innovaationeuvosto/julkaisut/liitteet/linjaus2011-2015.pdf, luettu 6.5.2013.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2010). *Suomen Aluekehittämissstrategia 2020*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 23/2010. Helsinki: Edita.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2010). *Älykäs ja vastuullinen luonnonvaratalous – Valtioneuvoston luonnonvaraselonteko eduskunnalle*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 69/2010. Helsinki: Edita.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2012). *Esitys: Team Finland -strategia ulkomaisten investointien edistämiseksi*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 39/2012. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/34289/TEMjul_39_2012_web.pdf, luettu 18.4.2013.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2012). *Metsäalan strateginen ohjelma 2011–15 – väliraportti ja toimenpideohjelma*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Kilpailukyky 43/2012. Helsinki: Edita.

- Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). INKA - Innovatiiviset kaupungit -ohjelma 2014–2020. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/35781/INKA-ohjelma_final.pdf, luettu 6.5.2013.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). Elinkeino- ja teollisuuspoliittinen linjaus – Suomen talouskasvun eväitä 2010-luvulla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 5/2013. Helsinki: Edita.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). Kansallinen energia- ja ilmastostrategia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 8/2013. Helsinki: Edita.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). Suomesta Cleantechin edelläkävijä- Cleantechin strategisen ohjelman sisältö ja toimenpiteet. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/35435/Suomesta_Cleantechin_edellakavija.pdf, luettu 18.4.2013.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). Työelämän kehittämisstrategia vuoteen 2020. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/33484/TEMtyoelaman_kehittamisstrategia2020_A4.fi.pdf, luettu 18.4.2013.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). Katse pohjoiseen - Toimenpide-ehdotukset. TEM raporteja 2/2013. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/35399/TEMrap_2_2013.pdf, luettu 18.4.2013.
- Työ- ja elinkeinoministeriö, maa- ja metsätalousministeriö & ympäristöministeriö (2013). Biotalousstrategia. (valmisteilla).
- United Nations (2012). The Future we want. Outcome Document of the United Nations Conference on Sustainable Development. Rio de Janeiro, Brazil, 20-22 June 2012. Saatavissa: <https://docs.google.com/gview?url=http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/733FutureWeWant.pdf&embedded=true%27>, luettu 30.4.2013.
- Valtioneuvoston kanslia (2011). Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Saatavissa: <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>, luettu 8.5.2013.
- Valtioneuvoston kanslia (2012). Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012 - Valtioneuvoston selonteko. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvoston kanslia (2012). Taloudellisten ulkosuhteiden toimintaohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.5.2012. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvoston kanslia (2013). Suomen arktinen strategia. Valtioneuvoston periaatepäätös 23.8.2013. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvoston kanslia (2013). Team Finland Strategia 2014. Saatavissa: <http://vnk.fi/julkaisukansio/2013/j-08-tf-strategia-09-tf-strategi-10-tf-strategy/PDF/fi.pdf>, luettu 17.6.2013.
- Valtioneuvoston kanslia (2013). Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta 2013. Saatavissa: <http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/istuntopdf/selonteko-EU-2013/selonteko.pdf>, luettu 17.6.2013.
- Valtiovarainministeriö (2012). Eurooppa 2020 strategia – Suomen kansallinen ohjelma. Valtiovarainministeriön julkaisuja 16a/2012. Tampere: Juvenes Print, Tampereen Yliopistopaino Oy.

- Valtiovarainministeriö (2013). Palvelut ja tiedot käytössä –Julkisen hallinnon ICT:n hyödyntämisen strategiaksi 2012–2020. Saatavissa:
https://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/julkict-strategia-2012-2020.pdf, luettu 14.8.2013.
- Valtiovarainministeriö (2013). Suomen vakausohjelma 2013. Valtiovarainministeriön julkaisuja 9a/2013. Tampere: Juvenes Print, Suomen Yliopistopaino Oy.
- Valtiovarainministeriö (2013). Vaikuttavuus- ja tuloksellisuusohjelma. Saatavissa:
http://www.vm.fi/vm/fi/05_hankkeet/0108_vaikuttavuus_tuloksellisuus/index.jsp, luettu 4.6.2013.
- Valtiovarainministeriö (2013). Keskushallinnon uudistushanke. Saatavissa:
http://www.vm.fi/vm/fi/05_hankkeet/0109_keskushallinnon_uudistus/index.jsp, luettu 4.6.2013.
- Ympäristöministeriö (2013). Ehdotus kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumukseksi. Saatavissa: http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Ymparisto/Kestava_kehitys/Kestavan_kehityksen_yhteiskuntasitoumus, luettu 9.7.2013.
- Ympäristöministeriö (2013). Kestävä kulutus ja tuotanto (KULTU). Saatavilla:
<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=431987&lan=FI>, luettu 4.6.2013.

Tutkimusaineisto

Lähdeluetteloon on koottu viimeaikaisia, tulevaisuusselonteon kannalta olennaisia viitteitä painottaen kansallisia kokoavia tutkimushankkeita. Huomattava määrä kansainvälistä tutkimusaineistoa on jätetty pois tästä lähdeluettelosta.

- Aho, Simo, Sanna-Mari Hynninen, Tarita Ruoholinna ja Markku Vanttaja (2010). Osaavan työvoiman saatavuus ja osaamisen kehittämisen muodot. Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan julkaisuja 6/2010. Helsinki: Sektoritutkimuksen neuvottelukunta.
- Aitamurto, Tanja (2012). Joukkoistaminen demokratiassa: Poliittisen päätöksenteon uusi aika. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 2/2012. Helsinki: Eduskunta.
- Ajatushautomo Tänk (2013). Homma hallussa. Elämänhallinta – arjen sanastosta yhteiskuntapolitiikan keskiöön. Helsinki: Tänk ry.
- Alasoini, Tuomo, Anu Järvensivu & Jorma Mäkitalo (2012). Suomen työelämä vuonna 2030. Miten ja miksi se on toisennäköinen kuin tällä hetkellä. TEM raportteja 14/2012. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/33103/TEMrap_14_2012.pdf, luettu 22.4.2013.
- Ali-Yrkkö, Jyrki (2013). Mysteeri avautuu – Suomi globaaleissa arvoverkostoissa. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Apunen, Matti & Mika Pajarinen (2013). Tulehduksen oireet – Näin yritysjohtajat näkevät Suomen kilpailukyvyn 19 osatekijää. EVA-analyysi. Saatavissa: <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2013/04/Tulehduksen-oireet.pdf>, luettu 30.4.2013.
- Automaattisen liikenteen metropolivisio-työryhmä (2013). Loppuraportti: automaattisen liikenteen metropolivisio. Saatavissa: http://www.sovelto.fi/yritys/tiedotteet/Documents/Loppuraportti_automattisen_liikenteen_metropolivisio.pdf, luettu 29.5.2013.
- Bardy, Marjatta & Sanna Parrukoski (toim.) (2010). Hyvinvointi ilmastonmuutoksen oloissa? Keskustelunavauksia tulevaisuusvaliokunnalle. Tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 4/2010. Helsinki: THL.
- Berg, Annukka (2013). Kokeilun paikka! Suomi matkalla kohti kokeiluyhteiskuntaa. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Helsinki: Eduskunta.
- Castells, Manuel & Pekka Himanen (toim.) (2013). Models of development in the information age. (käsikirjoitus).
- Castells, Manuel & Pekka Himanen (toim.) (2013). Kestävän kasvun malli – Globaali näkökulma. (käsikirjoitus).
- Casti, John, Leena Ilmola, Petri Rouvinen & Markku Wilenius (2011). Extreme events. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Eurooppaministerin EU:n tulevaisuutta pohtiva nuorten ryhmä (2013). Mikä EU:sta tulee isona? Nuorten näkemys EU:n tulevaisuudesta. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2/2013. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Hautamäki, Antti & Kaisa Oksanen (2011). Tulevaisuuden kulttuuriosaaajat – Näkökulmia moderniin elämään ja työhön. Tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 5/2011. Helsinki: Eduskunta.
- Hautamäki, Antti & Kaisa Oksanen (2012). Suuntana innovaatiokeskittymä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, Agora Center.

- Hietanen, Olli (2011). Kestävä ja työllistävä kasvu Suomessa. Uskalluksen politiikkaohjelma. Taustamuistio valtioneuvoston ilmasto- ja energiapoliittiseen tulevaisuusselonteokoon. Tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 4/2011. Helsinki: Eduskunta.
- Himananen, Pekka & Kestävä kasvun malli -kansainvälisen tutkimusryhmän jäsenet (2012). Sininen kirja. Suomen kestävän kasvun malli. Luonnos kansalliseksi tulevaisuushankkeeksi. Johtopäätöksiä Suomen tulevaisuusselonteolle Kestävän kasvun malli - tutkimushankkeen pohjalta. Saatavilla: <http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/pdf/2012/sininen-kirja/fi.pdf>, luettu 22.4.2013.
- Honkanen, Petri, Seppo Kangaspunta, Eija-Leena Koponen, Jukka Tulkki & Titta Tuohinen (2013). Ilmiöitä 2013 – Toimintaympäristön muutoksia, joita TEM ei voi väistää. TEM-analyyseja 46/2013. Helsinki: Edita.
- Huoltovarmuuskeskus (2013). Huoltovarmuuden skenaariot 2025. Helsinki: Huoltovarmuuskeskus.
- Huwart, Jean-Yves & Loïc Verdier (2013). Economic Globalisation - Origins and consequences. Paris: OECD Publishing.
- Hämäläinen, Timo (2013). Towards a Sustainable Well-being Society - Building blocks for a new socio-economic model. Helsinki: Sitra.
- Inkiläinen, Elina, Eeva Primmer, Leena Kopperoinen, Outi Ratamäki, Janne Rinne, Petteri Vihervaara, Olga Mashkina & Pekka Itkonen (2012). Ekosysteemipalveluiden tutkimuksesta hallintaan – kirjallisuuskatsaus ja tapaustarkasteluita. Suomen ympäristö 39/2012. Helsinki: Edita.
- Immonen, Sakari (2012). Kasvuyrityskatsaus 2012. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 20/2012. Helsinki: Edita.
- International Institute for Applied Systems Analysis - IIASA (2012). 7 shocks and Finland. A project report. Laxenburg: IIASA.
- Jauhiainen S., Jussi (2011). Monta monikeskuksisuutta. Alue- ja yhdyskuntarakenteet ja infrastruktuurit julkaisu 6/2011. 42 pp. Helsinki: Sektoritutkimuksen neuvottelukunta.
- Kauppinen, Timo et al. (2013). Työ ja terveys Suomessa 2012 - Seurantatietoa työoloista ja työhyvinvoinnista. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Kettunen, Marianne & Petteri Vihervaara (2012). Socio-economic importance of ecosystem services in the Nordic Countries. Nordic Council of Ministers: Copenhagen.
- Knowles, Vince (2012). Coming Clean: The Global Cleantech Innovation Index 2012. Saatavissa: http://awsassets.panda.org/downloads/coming_clean_2012.pdf, luettu 8.5.2013.
- Koivisto, Leena & Hannu Savolainen (toim.) (2013). Kaikkea muuta puusta. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2013. Helsinki: Eduskunta.
- Korkman, Sixten (2012). Talous ja utopia. Jyväskylä: Docendo.
- Kuusi, Osmo (2013). Tulevaisuuden radikaalit teknologiset ratkaisut. Esiselvitys. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 2/2013. Helsinki: Eduskunta.
- Kuusi, Osmo, Hanna Smith & Paula Tiihonen (2010). Sopimusten Venäjä 2030. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2010. Saatavissa:

- <http://web.eduskunta.fi/dman/Document.phx?documentId=st14010113452584&cmd=download>, luettu 17.5.2013.
- Lahtinen, Markus, Lauri Esala, Janne Huovari, Signe Jauhiainen, Leena Kerkelä, Veera Laiho & PTT Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos (2012). Globaalitalouden haasteet Suomelle vuoteen 2030. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2012. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Luonnonvara- ja ympäristötutkimuksen yhteenliittymä (LYNET) (2013). Vihreän kasvun mahdollisuudet. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 4/2013. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Linturi, Risto, Osmo Kuusi ja Toni Ahlqvist (2013). Suomen sata uutta mahdollisuutta: radikaalit teknologiset ratkaisut. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 6/2013. Helsinki: Eduskunta.
- Liikenne- ja viestintäministeriö (2013). Liikenteen ja viestinnän avoin tieto. Työryhmän raportti. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 10/2013. Saatavissa: http://www.lvm.fi/c/document_library/get_file?folderId=2497123&name=DLFE-19419.pdf&title=Julkaisu+10-2013, luettu 7.5.2013.
- Malin, Antero, Sari Sulkunen ja Kati Laine (2013). PIAAC 2012. Kansainvälisen aikuistutkimuksen ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2013:19. Helsinki: opetus- ja kulttuuriministeriö.
- OECD (2013). Workshop on Inclusive Growth 3 April 2013 Session Notes. Saatavissa: <http://www.oecd.org/inclusive-growth/>, luettu 4.7.2013.
- Pajarinen, Mika, Petri Rouvinen & Pekka Ylä-Anttila (2012). Uutta arvoa palveluista. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Puustinen, Terho & Mika Mäkeläinen (2013). Taivas + Helveti. One on One Publishing.
- Raunio, Tapio & Juho Saari (toim.) (2013). Euroopan paras maa? Suomen muuttuva asema Euroopan unionissa. Helsinki: Gaudeamus.
- Ristolainen, Heidi, Sampo Varjonen ja Jukka Vuori. Mitä tiedämme politiikkatoimien vaikuttavuudesta lasten ja nuorten syrjäytymisen sekä hyvinvointierojen vähentämiseksi? Valtioneuvoston kanslian raportti 2/2013, Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Saari, Juho (toim.) (2010). Tulevaisuuden voittajat - Hyvinvointivaltion mahdollisuudet Suomessa. Tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 5/2010. Helsinki: Eduskunta.
- Saari, Juho (2012). Onnellisuuspolitiikka - Kohti sosiaalisesti kestävästä Suomesta. Kalevi Sorsa -säätiön julkaisu 1/2012. Helsinki: Kalevi Sorsa säätiö.
- Saari, Juho (toim.) (2013). Suomen sillat tulevaisuuteen. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 8. (ilmestyy syksyllä 2013).
- Sipilä, Kai, Tiina Koljonen & Lassi Sipilä (2012). Low Carbon Finland 2050 - VTT clean energy technology strategies for society. Espoo: VTT Technical Research Centre of Finland.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-5137. 2012. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tiessalo, Raine (2013). EVA-raportti: Elämänlaadun supervalta - 19 eurooppalaista ratkaisua talouden ja kulttuurin pulmiin. Helsinki: Taloustieto Oy.

- Treuthardt, Leena & Anu Nuutinen (toim.) (2012). Tieteen tila 2012. Suomen Akatemian julkaisuja 6/12. Saatavissa: <http://www.aka.fi/Tiedostot/Tieteentila2012/Tieteentila2012.pdf>, luettu 8.5.2013.
- Tulevaisuusvaliokunta (2011). 10 tulevaisuuden kipupistettä. Tulevaisuusvaliokunnan 2007–2011 yhteenveto ja arviointia. Tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 6/2011. Helsinki: Eduskunta.
- Tulevaisuusvaliokunta (2013). Mustat joutsenet – Mikä muuttaa maailmaa seuraavaksi? Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 4/2013. Helsinki: Eduskunta.
- Tynkkynen, Oras (2013). Pieni maailmanpelastusopas. Helsinki: Info Kustannus.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2011). Kohti biotaloutta - Biotalous konseptina ja Suomen mahdollisuutena. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 6/2011. Helsinki: Edita.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). 21 polkua kitkattomaan Suomeen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 4/2013. Helsinki: Edita.
- Vaarama, Marja (2013). Kaikenikäisille Hyvä Suomi - Sukupolvipolitiikalla sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävään hyvinvointiyhteiskuntaan. Työpaperi 18/2013. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Valtioneuvoston kanslia (2009). Ikääntymisraportti - Kokonaisarvio ikääntymisen vaikutuksista ja varautumisen riittävydestä. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2009. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvoston kanslia (2009). Yhdessä ja erikseen - Maailma ja Suomi 2010-luvulla. Toimintaympäristökuvaus ministeriöiden tulevaisuuskatsausten taustaksi. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2009. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvoston kanslia (2011). Bkt ja kestävä hyvinvointi - Yksi luku ei riitä suomalaisen yhteiskunnan tilan kuvaamiseen. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 12/2011. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvoston kanslia (2013). Kuntatalouden ennustettavuus ja sopeutuminen talousarvioiden ja tilinpäätösten valossa. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 3/2013. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvoston kanslia (2013). Mitä tiedämme politiikkatoimien vaikuttavuudesta lasten ja nuorten syrjäytymisen sekä hyvinvointierojen vähentämisessä? Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 2/2013. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvoston kanslia, Sitra, Suomen Akatemia ja Tekes (2013). Tulevaisuus 2030 ennakkointiraportti. Saatavissa <http://tulevaisuus.2030.fi>, luettu 18.4.2013.
- Vartiainen, Juhana (2013). Työvoima tehokkaaseen käyttöön. Saatavissa <http://www.ttsaatio.fi/wp-content/uploads/2013/04/Vartiainen-muokattu-taitto.pdf>, luettu 4.6.2013.
- Wilenius, Markku & Sofi Kurki (2012). Surfing the Sixth Wave. Exploring the next 40 years of global change. Turku: Finland Futures Research Centre, University of Turku.

LIITE 1: TULEVAISUUSSELONTEON VALMISTELU

Tulevaisuusselonteon valmisteluhanke ja valmistelun hallinnointi

Valtioneuvoston kanslia aloitti Kestävällä kasvulla hyvinvointia -tulevaisuusselonteon esivalmistelun syksyllä 2011, ja hanke asetettiin 20.3.2012. Hankkeen tehtävänä on ollut tulevaisuusselonteon valmistelu ja selonteon valmistuttua edistää sen linjausten toimeenpanoa. Hankkeessa on kolme vaihetta. Ennakointivaihe loi näkemyksiä tulevaisuuden suunnista, jotka tarjoavat ratkaisuja ja mahdollisuuksia Suomen kestäväen kasvun ja hyvinvoinnin rakentamiselle ja ylläpitämiselle. Tämän jälkeen toteutettiin strategiavaihe, jonka tuloksena syntyi hallituksen tulevaisuusvisio ja toimintalinjaukset. Toimeenpanovaihe käynnistyy selonteon valmistuttua ja kestää hallituskauden loppuun.

Tulevaisuusselonteon valmistelun ja toimeenpanon ohjausta varten on asetettu ministerityöryhmä, jonka alla toimii hankkeen ohjausryhmä ja käytännön toteutuksesta vastaava hanketiimi ja sihteeristö. Hanke toteutetaan yhteistyönä siten, että valtioneuvoston kanslialla on yleisvastuu tulevaisuusselonteon valmistelusta ja linjausten toimeenpanon edistämisestä. Hankkeen sihteeristö on toiminut valtioneuvoston kansliassa pääsihteerinä Pekka Lindroosin johdolla ja pääkirjoittajana on toiminut Mari Hjelt. Hankkeen muina osapuolina ovat olleet työ- ja elinkeinoministeriö, Sitra, Suomen Akatemia ja Tekes, jotka ovat olleet mukana erityisesti hankkeen ennakointivaiheessa. Hankkeella on myös ollut tiivis yhteys kansainväliseen tutkimushankkeeseen Kestävän kasvun malli, jolla on ollut oma ohjausryhmänsä. Hankkeen hallinnoinnista vastanneiden ryhmien kokoonpanot ovat liitteessä 2.

Ennakointivaihe

Ennakointivaiheen valmistelu alkoi alkuvuodesta 2012. Ennakoinnin kohdentamiseksi ja ennakoinnissa katettavien teemojen valinnan tueksi tuotettiin laaja tausta-aineisto, joka perustui osallistuvien organisaatioiden muutosvoima-aineistoihin sekä kansainvälisten ja kotimaisten tutkimus- ja selvitysraporttien analyysiin ja yhteenvetoon. Osana valmistelua tuotettiin avoin verkkohaastattelu. Osallistujia pyydettiin ideoimaan mitä kysymyksiä on ratkaistava, jotta Suomi on vuonna 2030 hyvä paikka elää ja tehdä työtä ja osallistujat myös arvioivat toistensa ideoita. Verkkohaastattelu toteutettiin 27.2.–14.3.2012 välisenä aikana. Verkkohaastatteluun osallistumisia oli noin 5 500 ja ideoita tuotettiin noin 15 000. Kerättyjä aineistoja hyödynnettiin eri sidosryhmien ja asiantuntijoiden kanssa pidetyissä työpajoissa. Eri kansalaisryhmiä kuultiin Finlandia-talossa pidetyssä työpajassa, johon osallistui noin 120 henkilöä.

Tulevaisuusselonteon ministerityöryhmä päätti tämän valmistelutyön pohjalta kohdentaa ennakointityön kuuteen sisältöteemaan ja neljään horisontaaliseen näkökulmaan. Ennakointiin valitut teemat olivat hallinto mahdollistajaksi, yritys-

ten uudistuminen, tulevaisuuden työelämä, niukkuuden mahdollisuudet, kansalaisten hyvinvointi ja osallisuus sekä uusi pohjoisen maantiede. Näitä teemoja poikkileikkaavina kysymyksinä tarkasteltiin osaamisia ja kyvykkyyksiä, digitaalitalouden tuomia muutoksia, globalisaatiota ja joustavuutta sekä kriisinsietokykyä.

Hankkeen omat sivut www.2030.fi avattiin syyskuussa 2012. Siellä muun muassa julkaistiin tulevaisuusaiheisia kirjoituksia ja käytiin kansalaiskeskustelua sekä jaettiin tietoa hankkeen etenemisestä.

Ennakointityötä toteuttamaan kutsuttiin riippumattomia tutkimuksen, yritysten ja kansalaisjärjestöjen edustajia. Ennakoinnin tavoitteena oli tuottaa raikkaita ja rohkeita ideoita sekä toivottuja tulevaisuuskuvia vuoteen 2030. Kunkin teeman työstämisestä vastasi noin 10 hengen asiantuntijaryhmä. Varsinainen ennakointityö toteutettiin syksyllä 2012 vuorovaikutteisia työpajoja hyödyntäen. Kussakin kuudessa sisältöteemassa oli kaksi puheenjohtajaa, joiden vastuulla työpajojen vetäminen ja raportointi olivat. Työpajojen puheenjohtajista toinen edusti yrityksiä ja toinen yliopisto- ja korkeakoulumaailmaa. Lisäksi teemoja läpileikkaaville horisontaalisille näkökulmille oli omat asiantuntevat lähettiläänsä. Teemojen puheenjohtajat ja lähettiläät työstivät ennakoinnin päätuloksia yhteisissä tapaamisissa.

Alueiden ja nuorten näkemyksiä saatiin mukaan ennakointityöhön järjestämällä ministerien johdolla alueellisia keskustelutilaisuuksia seitsemällä yliopistopaikkakunnalla. Kullekin alueelliselle tilaisuudelle valittiin teemaksi yksi ennakoinnin teemoista ja teemojen puheenjohtajat vastasivat tilaisuuksien sisällön suunnittelusta. Tilaisuuksien isäntinä toimivat paikkakunnilla sijaitsevat yliopistot, ammattikorkeakoulut ja ammattioppilaitokset. Tilaisuuksien valmisteluun osallistui myös kultakin alueelta alakoulun 4.–6. luokkalaisia ja lukiolaisia. Tilaisuuksiin kutsuttiin koululaisia, yritysten ja kansalaisjärjestöjen edustajia, kansalaisia, tutkijoita, virkamiehiä ja poliitikkoja. Kaikkiaan niihin osallistui yli 1 000 henkilöä. Tilaisuuksien ryhmätöihin pystyi osallistumaan myös netissä. Jokainen tilaisuus videoitiin ja välitettiin verkkoon reaaliajassa ja tilaisuuksien keskusteluista tehtiin yhteenveto, joka jaettiin 2030-sivustoilla. Lisäksi tapahtumista järjestettiin live-bloggausta Twitterissä. Tilaisuuksien aikana verkossa tapahtuvaa keskustelua käsiteltiin paikan päällä.

Aluetilaisuuksien päivämäärät, paikkakunnat ja teemat:

- 24.9. Lappeenranta, niukkuuden mahdollisuudet
- 27.9. Helsinki, kansallinen tilaisuus, jonka teemana oli osaaminen
- 5.10. Jyväskylä, hallinto mahdollistajaksi
- 8.10. Oulu, uusi pohjoisen maantiede
- 9.10. Vaasa, yritysten uudistuminen
- 17.10. Turku, kansalaisten hyvinvointi
- 22.10. Tampere, tulevaisuuden työelämä

Hankkeen sivustoilla (www.2030.fi) on ollut merkittävä rooli ennakoituvaiheen aikana ja sen jälkeen. Sivustojen kautta on jaettu tietoa valmistelun etenemisestä ja käyty kansalaiskeskustelua. Ennakoituvaiheen aikana sivustolle kutsuttiin kahden viikon välein vaihtuva ulkopuolinen päätoimittaja. Päätoimittaja valitsi itse aiheensa, jonka tiimoilta hän myös haastoi mielestään kiinnostavia ihmisiä mukaan bloggaamaan. Päätoimittajia oli kymmenkunta ja taustoiltaan he olivat hyvin erilaisia. Lisäksi sivustoilla on julkistettu muita blogikirjoituksia. Kaikkiaan sivulla on julkaistu yli 200 blogikirjoitusta. Kesäkuuhun 2013 mennessä sivustoilla on käynyt yhteensä noin 28 000 henkilöä, joista liki 5 000 on käynyt sivustoilla yli viisi kertaa. Sivustojen rinnalla hankkeella on ollut myös Facebook-sivut (yli 1 300 tykkääjää) ja Twitter-tili (yli 500 seuraajaa).

Ennakoinnin asiantuntijaryhmien työn tulokset julkistettiin 14.2.2013 pidetyssä seminaarissa. Ennakoinnin tulokset on raportoitu interaktiivisena verkkoraporttina osoitteessa tulevaisuus.2030.fi suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Julkaisemisen jälkeen kesäkuuhun 2013 mennessä raporttiin on tutustunut noin 6 500 henkilöä, joista noin 1 000 on käynyt raportin sivustoilla yli 5 kertaa.

Systemaattisen ennakoituvaiheen rinnalla on luotu kokeilujen käytäntö, joka vauhdittaa painopisteiksi valittujen tavoitteiden toteutusta ja kokonaisvaltaista yhteistyötä. Kokeilut perustuvat eri toimijoiden yhteistyöhön ja vapaaehtoisuuteen. Tulevaisuus 2030 -ennakointihankkeessa idea on, että motivoituneille toimijoille annetaan mahdollisuus hakea uusia ratkaisuja kansantalouden, toimintaympäristön ja yksilöiden tarpeisiin.

Strategiavaihe

Ennakointivaiheen päätyttyä käynnistyi tulevaisuusselonteon linjausten valmistelu. Strategiavaiheessa keskityttiin poimimaan selontekoon ne vuoden 2030 näkökulmasta keskeiset uudet ja raikkaat kehityspolut, jotka ovat kestäväen kasvun ja siten kansalaisten hyvinvoinnin kannalta erityistä huomiota vaativia.

Heti ennakointiraportin julkaisun jälkeen kerättiin palautetta kyselynä, joka avattiin 2030-sivustoilla ja kohdennettiin eri sidosryhmille ja ministeriöiden virkamiehille. Kysely toteutettiin suomeksi ja ruotsiksi. Lisäksi ennakoinnin verkkoraporttiin on integroitu mahdollisuus antaa palautetta sen sisältöön. Kyselyssä tiedusteltiin käsityksiä ennakoinnin tuloksista ja erityisesti niiden merkityksestä tulevaisuusselonteon kannalta. Kysely oli auki 14.2.–10.3.2013 ja vastauksia saatiin 260 henkilöltä. Suoraan verkkoraporttiin jätettiin samaan aikaan noin 250 kommenttia.

Maaliskuussa 2013 järjestettiin seitsemän ministeriölle ja sidosryhmille suunnattua kuulemistilaisuutta. Tilaisuuksien tavoitteena oli kerätä kommentteja ennakointivaiheen tuotoksiin ja pohtia yhdessä, mihin asioihin hallitus voi parhaiten vaikuttaa kestäväen kasvun ja hyvinvoinnin takaamiseksi. Ennakointiraportin lisäksi tilaisuuksissa hyödynnettiin em. kyselyjen tuloksia. Kunkin tilaisuuden keskusteluista tehtiin yhteenveto, jotka jaettiin 2030-sivuilla. Tilaisuuksiin osallistui yhteensä 125 henkilöä.

Näiden kuulemistilaisuuksien lisäksi kevään 2013 aikana käytiin keskusteluja useiden eri tahojen kanssa. Yhteistyötä tehtiin esimerkiksi EU:n tulevaisuutta pohtivan nuorten ryhmän, Team Finlandin ja eri etujärjestöjen kanssa. Tulevaisuusselonteon valmistelussa on myös hyödynnetty tutkimustuloksia ja erityisesti kansainvälisen tutkimushankkeen tuloksia sekä sen osana huhtikuussa 2013 järjestettyjä pyöreän pöydän keskustelutilaisuuksia, joihin osallistui suomalaisia eturivin tutkijoita.

Tulevaisuusselonteon ennakointivaihe on arvioitu keväällä 2013 ja koko valmisteluhankkeen arviointi toteutetaan myöhemmin.

LIITE 2: TULEVAISUUSSELONTEON VALMISTELUN OHJAUS

Hankkeen ministerityöryhmä 26.1.2012 – hankkeen päättymisen

Elinkeinoministeri Jyri Häkämies, TEM, puheenjohtaja (16.11.2012 asti)
Elinkeinoministeri Jan Vapaavuori, puheenjohtaja (16.11.2012 alkaen)
Hallinto- ja kuntaministeri Henna Virkkunen, VM
Opetusministeri Jukka Gustafsson, OKM (24.5.2013 asti)
Opetusministeri Krista Kiuru, OKM (24.5.2013 alkaen)
Kehitysministeri Heidi Hautala, UM (17.10.2013 asti)
Sisäasiainministeri Päivi Räsänen, SM
Valtiovarainministeri Jutta Urpilainen, VM
Puolustusministeri Stefan Wallin, PLM (5.7.2012 asti)
Puolustusministeri Carl Haglund, PLM (5.7.2012 alkaen)
Liikenneministeri Merja Kyllönen, LVM
Pääsihteeri Pekka Lindroos, valtioneuvoston kanslia, sihteeri
Neuvotteleva virkamies Riitta Kirjavainen, valtioneuvoston kanslia, sihteeri

Hankkeen ohjausryhmä 20.3.2012 – hankkeen päättymisen

Valtiosihteeri Jouni Hakala, työ- ja elinkeinoministeriö, puheenjohtaja (1.1.2013 asti)
Valtiosihteeri Marja Rislakki, työ- ja elinkeinoministeriö, puheenjohtaja (1.1.2013 alkaen)
Pääsihteeri Pekka Sinko, valtioneuvoston kanslia, jäsen
Finanssineuvos Outi Honkatukia, valtiovarainministeriö, jäsen
Opetusneuvos Marja Pulkkinen, opetus- ja kulttuuriministeriö, jäsen
Ylijohtaja Veli-Pekka Talvela, maa- ja metsätalousministeriö, jäsen
Liikenneneuvos Petri Jalasto, liikenne- ja viestintäministeriö, jäsen
Finanssineuvos Marja-Liisa Parjanne, sosiaali- ja terveysministeriö, jäsen
Ympäristöneuvos Jarmo Muurman, ympäristöministeriö, jäsen
Yliasiamies Mikko Kosonen (varalla strategiajohtaja Paula Laine), Sitra, jäsen
Pääjohtaja Heikki Mannila (varalla strategiajohtaja Leena Treuthardt 1.1.2013 asti, ylijohtaja Marja Makarow 1.1.2013 alkaen ja ylijohtaja, tutkimus, Riitta Mustonen 24.4.2013 asti, 24.3.2013 alkaen Pentti Pulkkinen), Suomen Akatemia, jäsen
Pääjohtaja Veli-Pekka Saarnivaara (varalla johtaja Hannu Kemppainen) Tekes, jäsen (26.9.2012 asti)
Pääjohtaja Pekka Soini (26.9.2012 alkaen)
Pääsihteeri Pekka Lindroos, valtioneuvoston kanslia, sihteeri
Neuvotteleva virkamies Riitta Kirjavainen, valtioneuvoston kanslia, sihteeri

Valmistelun hankeryhmä

20.3.2012–28.2.2013

Pääsihteeri Pekka Lindroos, valtioneuvoston kanslia, puheenjohtaja
Neuvotteleva virkamies Riitta Kirjavainen, valtioneuvoston kanslia, jäsen
Strategiajohtaja Leena Treuthardt, Suomen Akatemia, jäsen
Johtava tiedeasiantuntija Annamajja Lehvo, Suomen Akatemia, jäsen
Johtava tiedeasiantuntija Sirpa Nuotio, Suomen Akatemia, jäsen
Asiantuntija Elina Kiiski, Sitra, jäsen
Ennakointipäällikkö Pirjo Kyläkoski, Tekes, jäsen
Johtava asiantuntija Juha Suuronen, Tekes, jäsen

1.3.2013 – hankkeen päätyminen

Pääsihteeri Pekka Lindroos, valtioneuvoston kanslia, puheenjohtaja
Neuvotteleva virkamies Riitta Kirjavainen, valtioneuvoston kanslia, jäsen
Johtava tiedeasiantuntija Annamajja Lehvo, Suomen Akatemia, jäsen
Johtaja Paula Laine, Sitra, jäsen
Asiantuntija Elina Kiiski, Sitra, jäsen
Ennakointipäällikkö Pirjo Kyläkoski, Tekes, jäsen
Johtava asiantuntija Juha Suuronen, Tekes, jäsen
Projektisihteeri Jenni Lahtinen, valtioneuvoston kanslia, sihteeri (30.6.2013 asti)

VALTIONEUVOSTON KANSLIA

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
p. 0295 16001
f. 09 1602 2165
julkaisut@vnk.fi
www.vnk.fi/julkaisut

ISBN nid. 978-952-287-065-0
ISBN PDF 978-952-287-066-7
ISSN nid. 0782-6028
ISSN PDF 1799-7828